СЛОВО Просвіти

Без мови немає нації!

ВСЕУКРАЇНСЬКИЙ КУЛЬТУРОЛОГІЧНИЙ ТИЖНЕВИК **40** (625), 6—12 жовтня 2011

ПЕРЕДПЛАТА—2012

Колаж Олега Бесського

Добрий день, шановна редакціє!

Доземний уклін усьому колективу "Слова Просвіти"! Зичу доброго здоров'я, доброго настрою, добрих передплатників, які б дозволили газеті триматися на такій висоті, як вона є. Бо "Слово Просвіти" — газета високого професійного таланту, щирості, добра, правди, вірності.

Маю малесеньку пенсію, яку витрачаю на ліки, жити дуже важко. Із усіх сил намагаюся вчасно передплатити свою рідну газету.

Дуже важливо, що на світлинах бачу весь прекрасний світ, і я ніби там побувала. Щаслива бачити знайомі й ще незнайомі обличчя.

Я щиро вас підтримую, передплачуючи газету. Висилаю абонемент на передплату з 1 січня до грудня 2012 р. Будьте завжди на піднесенні, хай "Слово Просвіти" летить поміж люди!

Шанобливо — Лідія Адольфівна Пірнач, 69 р.

27 вересня 2011 р. м. Київ

Лист нашої постійної читачки, киянки Лідії Адольфівни Пірнач, став своєрідним сигналом для редакції газети "Слово Просвіти": час виходити на розмову з передплатниками, нагадувати, що саме від їхньої активності залежить наклад тижневика наступного року, його успішність і популярність.

Сьогодні розпочинаємо розмову про те, яким буде тижневик "Слово Просвіти" 2012 року. І хоч журналістська і редакційна робота не передбачає розголошення одразу й усіх! — творчих планів, із головним таїтися не будемо: у центрі уваги — читач-передплатник.

Цього року ми підготували для наших передплатників заохочувальний бонус: якщо Ви надішлете до редакції копію квитанції на піврічну чи річну передплату, то отримаєте в подарунок одну з книжечок "Бібліотеки "Слова Просвіти" (поштові витрати за рахунок редакції).

Коротко про ці видання, в основу яких покладено кращі публікації на шпальтах нашого культурологічного тижневика протягом його існування. Серію відкриває яскраве історичне дослідження від зародження державності до проблем сьогодення Юрія Мушкетика "Україна над прірвою". Один із патріархів української літератури, автор багатьох історичних романів у компактній, експресивній, фактологічно насиченій статті аналізує, хто є основою і хто наступником, хто є попередником і хто спадкоємець Землі Русь.

Читачі добре знають творчість відомого українського письменника Олега Чорногуза, редактора журналів "Перець" і "ВУС". Його дотепні й дошкульні публіцистичні памфлети, що

Закінчення на стор. 16

"ЧОМУ ВІДСТУПНИЦТВО НАМ НЕ СТРАШНЕ?"

3–4

"ЧИТАВ МИНУЛЕ І СУЧАСНЕ"

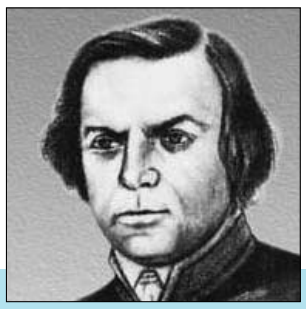

7

"ТАЛАНТИ — ВЛАСНІ!"

8

"ЯВИТИ ЛИЦАРКУ З РАБИ"

10

"ВІЛЬНА ПІСНЯ В ПАЗУРАХ ОРЛА"

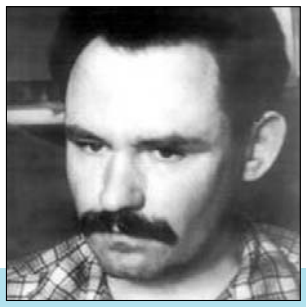

13

“Традиція масового вшанування пам’яті жертв трагедії Бабиного Яру започаткована 29 вересня 1966 року”.

ЩО ОБ’ЄДНУЄ, ЩО РОЗДІЛЯЄ?

Фото Олеся Дмитренка

Бабин Яр — один із головних символів Голокосту. Тут проявився нацизм у чистому вигляді, коли людей розстрілювали тільки через їхню національну належність. У цьому сенсі трагедія в Бабиному Яру є насамперед геноцидом євреїв і ромів, хоча жертвами окупантів тоді стали тисячі людей різних національностей, віросповідань і політичних поглядів. Тут також знайшли свій останній спочинок полонені червоноармійці та українські націоналісти, православні священнослужителі й прості кияни.

Євген БУКЕТ

У понеділок, 3 жовтня, в Києві на офіційному рівні вшанували пам’ять жертв масових розстрілів у часи Другої світової війни. Керівники України й Ізраїлю поклали квіти до меморіалу “Бабин Яр”. Із українського боку в церемонії взяли участь Президент Віктор Янукович, прем’єр Микола Азаров і спікер парламенту Володимир Литвин, з ізраїльського — віце-прем’єр Авігдор Ліберман. А єврейська громадськість цього дня відзначила вже 70-ті роковини трагедії по-своєму: разом із представниками єврейських організацій із США та ЄС, близько півтисячі людей прийшли до пам’ятного знака “Мінора”, де лідери єврейських організацій заклали камінь на місці майбутнього музею Бабиного Яру.

Традиція масового вшанування пам’яті жертв трагедії Бабиного Яру започаткована 29 вересня 1966 року. Тоді, в 25-ті роковини розстрілів у Бабиному Яру, з ініціативи київської інтелігенції всупереч волі партійних органів там було проведено чи не перший після доби УНР вільний велелюдний мітинг, де виступили Іван Дзюба та Віктор Некрасов, український та російський письменники-дисиденти, а також Діна Пронічева, яка дивом уціліла у Яру і змогла вибратися звідти. Той мітинг, безсумнівно, став знаком початку відродження в Україні громадянського суспільства.

Згодом Іван Дзюба про це писав так: *“Темні людиноненависницькі сили чомусь для своїх моторошних злочинів прагнуть обрати благословенні місця природи — певно, з інстинкту наруги над духом життя. Так, чудова окраїна Києва — Бабин Яр — стала місцем, куди більшовицька влада потай скидала жертв Голодомору 1933 року. А через вісім років фашистські загарбники обрали Бабин Яр місцем застрашливої демонстрації своїх методів “остаточного вирішення єврейського питання”, тобто винищення євреїв як нації, а водночас — і розправи з усіма своїми політичними противниками та з непокірними людьми різних національностей, не в останню чергу — українцями, серед яких і наша видатна поетеса Олена Теліга”.*

Із часу відновлення Української незалежної держави 29 вересня стало датою офіційного вшанування жертв Бабиного Яру, але через те, що цього року святкування єврейського Нового року Рош-а-Шану збіглося зі скорботною датою, офіційні заходи перенесли на 3 жовтня. Але, незважаючи на це, нікого з паломників-хасидів з 19 країн світу, які напередодні заполонили Умань, на скорботних заходах у Києві не було. Питання — чи актуальні для хасидів трагічні для їхнього народу події 70-річної давнини — залишу відкритим.

Українські партії та громадські організації національного спрямування, а також громадські об’єднання ромів, створивши власний громадський комітет зі вшанування пам’яті, який очолив Микола Яковина, провели жалобні заходи окремо від владців і євреїв — 29 вересня.

Але головною особливістю цьогорічних меморіальних заходів, за словами абсолютної більшості їх організаторів і учасників, а також експертів була відмежованість влади від громадськості. Такого не було за всі роки української незалежності. І хоча в Українському домі відкрито виставку “Пам’ять Яру” з фондів Музею історії міста Києва, відбувалося багато різних конференцій, круглих столів, але все це було якимось тьмяним на тлі “протокольної байдужості” української влади до цієї трагічної дати, яка мала б стати одним із головних інструментів об’єднання суспільства.

СВІТЛА МОЛИТВА

Ольга КОБЕЦЬ,
заступник голови УВКР,
голова секретаріату

29 вересня 2011 р. в Бабиному Яру в Києві відбулася маніфестація українських національно-демократичних сил на підтримку давньої ініціативи української інтелігенції — вшанування пам’яті жертв Бабиного Яру скорботним покладанням квітів саме цього дня та панахидою на місці загибелі понад сотні тисяч людей.

Під рясним дощем панахиду до 70-х роковин початку масових розстрілів відслужив Патріарх Київський і всієї Руси-України Філарет у співслужінні з ієрархами Української Греко-Католицької Церкви та в супроводі багатьох архієреїв і священиків Української Православної Церкви Київського патріархату.

Попри негоду, до пам’ятника загиблим мирним мешканцям і військовополоненим прийшли близько тисячі осіб. Серед присутніх — українські громадські та політичні діячі, науковці, зокрема відомі історики, ветерани Збройних сил, учасники правозахисного руху, активісти громадських організацій і політичних партій, а також представники єврейської громади. Ведучий акції — член Президії УВКР М. Яковина, були присутні заступник голови УВКР О. Кобець, члени Президії УВКР Є. Гірник, І. Заєць, С. Кот, Т. Рондзістий, О. Ушинський.

Учасники панахиди наочно впевнилися у щирості декларацій чинної влади щодо поваги до жертв різних спільнот, представники яких поховані тут у братській могилі. 29 вересня вже давно стало датою офіційного вшанування жертв Бабиного Яру, але сьогодні біля пам’ятника загиблим мирним мешканцям і військовополоненим — будівельне сміття, і залиті водою ями і жодного вінка від керівників держави й міста, мовби не було 29—30 вересня 1941 року!

По завершенні панахиди Патріарх очолив ходу до хреста, вшанував пам’ятні знаки ромам і жертвам нацизму. Скорботний захід увінчала молитва біля пам’ятного хреста розстріляним членам ОУН і поетесі Олені Телізі, де присутні ухвалили спорудження на цьому місці церкви.

Близькі загиблих, громадськість, активісти політичних партій поклали квіти та вінки до пам’ятних хрестів Олені Телізі та розстріляним членам ОУН, православним священикам, до пам’ятного знака жертвам Голокосту євреїв “Мінора”, до каменя пам’яті ромів, до монументів розстріляним дітям, жертвам Сирецького концтабору та інших пам’ятних місць Бабиного Яру.

Панахида супроводжувалася плачем природи — дощем, але по завершенні молитви вітер розігнав хмари, і сонце залило світлом урочище страшної трагедії.

ЧЕРЕЗ 70 РОКІВ...

Євген БУКЕТ

70 років тому, 29 вересня 1941 року, в столичному урочищі Бабин Яр розпочав свою ходу жахливий годинник смерті. Під час німецької окупації Києва вороги проводили там масові розстріли мирного населення і радянських військовополонених; євреїв та циган — за етнічною ознакою, а також партійних та радянських активістів, підпільників, членів Організації Українських Націоналістів (переважно членів ОУН-м), заручників, “саботажників”, порушників комендантської години... У різних публікаціях наводять різні цифри загальної кількості знищених у Бабиному Яру. На думку старшого наукового співробітника відділу інформації та використання документів Державного архіву м. Києва Сергія Карамаша, там розстріляно 40 тисяч євреїв і 60 тисяч українців, ромів, росіян та представників інших національностей.

Сумні роковини цієї жахливої трагедії стали приводом для проведення в Київському міському Будинку вчителя конференції “Без пам’яті немає майбутнього”, організованої “Спільнотою Святого Егідія” за підтримки Міністерства культури і туризму України та об’єднання юдейських релігійних організацій України.

Дивно, але донині події 1941—1943 років у Бабиному Яру — предмет політичних спекуляцій. Так і ця конференція, хоч і організована в Україні благодійною організацією з Італії, яка опікується знедоленими у понад 70 країнах світу, розглядала трагедію Бабиного Яру виключно як геноцид євреїв, ну ще трохи ромів. Про інших жертв, зокрема українців, згадувалося якось дотично, без особливого акценту.

Головний рабин Києва та України Якоб Дов Блайх був категоричним: “Держава Україна не розуміє важливості пам’яті про Голокост”. На його думку, школярі в США краще знають історію України, ніж українські діти, бо там розповідають саме про розстріли євреїв. Цьогорічні заходи зі вшанування пам’яті жертв Бабиного Яру недостатньо масштабні, переконаний Якоб Дов Блайх. Через це він “насварив” свого “великого друга” Дмитра Табачника і згадав “незлим тихим словом” попередню владу. Віктор Ющенко справді 2006-го організував значно масштабніше відзначення 65-х роковин трагедії, сподіваючись, що євреї підтримають на міжнародному рівні його ініціативи щодо визнання Голодомору 1932—1933 років геноцидом українського народу. Але часи змінюються. І про Голодомор на міжнародній конференції “Без пам’яті немає майбутнього” згадав тільки Якоб Дов Блайх...

Поважні доповідачі, а це Адріано Роккуччі, професор Університету Roma Tre, Генеральний Секретар Спільноти Святого Егідія, Мирослав Попович, академік, директор Інституту філософії ім. Г. С. Сковороди НАНУ, Анатолій Подольський, директор Українського центру вивчення історії Голокосту, науковий співробітник Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАНУ, Ілля Левітас, голова Фонду пам’яті Бабиного Яру, Вікторія Лісничa, заступник міністра культури і туризму України та інші говорили про гуманність як основу людських цінностей. Космополітизм, толерантність, християнська терпимість, на думку доповідачів, — панацея від усіх “хвороб” цивілізації... Заступник міністра взагалі плаче щодня, проїжджаючи повз Бабин Яр. А Посол Італії в Україні П’єтро Джованні Доннічі наголосив на тому, що Європа нарешті знайшла формулу взаємоповаги націй, створивши Європейський Союз...

Але попри всі ці “солодкі слова”, суголосні емоціям, на жаль, сучасний “високогуманний” світ ще не знайшов відповіді на запитання, чому одні люди зневажають інших. Чому, засліплені цією ненавистю, втрачають людську подобу? Чому щодня спалахують нові війни, вуличні безлади, страйки? Чому в XXI столітті продовжує існувати расизм, нацизм, сіонізм, антисемітизм, комунізм, великодержавний шовінізм, українофобія тощо? Між цими поняттями в сучасному світі немає жодних відмінностей! Неправильно виокремлювати якесь із них як важливіше. Але саме це нам весь час і намагаються нав’язати.

Україна в XX столітті пройшла через жахливі лещата. З одного боку нацизм, що знищував людей фізично, з іншого — сталінізм, який стирав пам’ять про них. За всю історію людства не було страшніших монстрів. І вони зустрілися в смертельному герці на багатостраждальній українській землі...

Перемога в Другій світовій війні для українців, євреїв, ромів та інших “радянських” людей була до певної міри пірровою. І те, що лише 1988 року в Радянському Союзі почали вголос говорити про Бабин Яр, про інші, не менш трагічні події XX століття, — красномовне тому свідчення.

Не можу не погодитися з головним рабином України. Справді, поки при владі в Україні буде колишня партноменклатура, комсомольці, гебісти — “держава” не зрозуміє ані голокосту, ані голодоморів, ані репресій, ані взагалі абсурдності тоталітаризму у всіх його проявах. Слід віддати належне євреям — вони вміють захищати свою національну пам’ять. У будь-який спосіб. Варто у них повчитися, хоча б на прикладі вшанування пам’яті жертв масових розстрілів у Бабиному Яру.

Адже кожен із нас окремо і всі ми разом відповідальні за пам’ять про минуле нашого українського народу. Тільки пам’ятаючи про трагічні й величні сторінки нашої національної історії, ми станемо високогуманною нацією, а наша держава буде толерантною до інших національностей.

ГЛУХИЙ КУТ МАЛОРОСІЙСТВА

Анатолій ШЕВЧЕНКО,
письменник

Чи вже втомилась наша нація,
Чи недалеко до кінця,
Що в нас чудова профанація...
Павло Тичина

Саме так: профанація всього того, що є складником українського державного організму. Наголошую: українського, а не будь-якого іншого. Річ у тім, що спроби створити державу з назвою Україна, але без національних реалій — без правдивої, несфальшованої історії, без повноцінного й повсюдного функціонування єдиної державної мови, без Української Церкви Київського патріархату, без української національної культури, вже були в нас.

Згадаймо, як наприкінці 80-х і впродовж 90-х років минулого століття (спорадично й досі) підносилася постать генерала царської армії й короткочасного гетьмана України Павла Скоропадського.

Автори панегіриків на честь генерала-гетьмана особливо наголошували на державницькому характері діяльності Скоропадського: мовляв, заснував Українську Академію наук, відкрив Український університет, почав проводити ведення державної документації українською мовою і ще дещо.

Та ось у журналі “Слово і час” (1988, число 12) з’являється стаття знаного мовознавця, доктора філологічних наук Лариси Масенко “Читаючи спогади Павла Скоропадського” (згодом вона була вміщена в книжці авторки “Мова і політика” (1999, 2004 рр.) вже під виразнішою назвою “Феномен малоросійства: Павло Скоропадський”).

Лариса Масенко, спираючись на свідчення самого генерала-гетьмана, аргументовано довела, що П. Скоропадський справді будував державу, але не українську, а малоросійську, тобто залежну від Росії.

Не випадково з приходом до влади П. Скоропадського в Україну разом із ним повернулися великі землевласники, переважно росіяни або зросійщені представники інших національностей, що заходилися відбирати у селян землю, якою їх наділила влада УНР. Цікавий і такий факт: Павло Скоропадський довго не хотів українізувати один із корпусів своєї армії, хоч зробити це йому радив відомий тоді генерал царської армії Лавр Корнілов. Ментально П. Скоропадський уже не був українцем. Він, зі ще більшою підставою, ніж Сталін, міг сказати про себе, що “він — людина російської культури”, точніше, мабуть, було б ужити інше означення: малоросійської.

П. Скоропадський походив із роду відомого колаборанта Івана Скоропадського (по лінії брата Василя), який тривалий час був сподвижником Івана Мазепи, але у вирішальний момент пішов не за Мазепою, а за Петром І. Як бачимо, традиції колаборантства в роду Скоропадських були давні. Перейти на бік сильнішого не вважалося чимось непристойним. Тим-то патріотизм таких, як П. Скоропадський, був не глибинним, від серця, а, сказати б, етнографічним. Тут доречно згадати слова видатних російських діячів літератури, які охоче декларували свою любов до України. Згадаймо вірш поета Олексія Толстого:

“Ти знаєшь край, гдє всьо обільєм дишіт,
гдє рєкі льются чіще сєрєбра”.

Чи висловлювання іншого російського класика, Івана Буніна, який немало казав добрих слів про Україну. Зокрема такі (в перекладі): боролася Україна, падала, підіймалася, знову боролася, гинула... Та, слава Богові, все це в минулому.

Оце “слава Богові”, що боротьба українців за волю уже в минулому, характерне для майже всіх росіян. А щодо колишнього українця П. Скоропадського, то Л. Масенко наводить дуже характерне для генерала-гетьмана зізнання: “Я люблю російську мову, українці її терпіти не можуть... Я люблю середню Росію, Московщину...” Для малороса дуже характерно хвалити чуже і водночас ганити своє, при цьому, як завжди, передаючи куті меду: якби українці терпіти не могли російську мову, як пише П. Скоропадський, то так легко не піддавалися б русифікації й не ставали малоросами собі й нації на ганьбу.

Ще одним прикладом збудувати квазіукраїнську державу може бути так звана УССР (Українська Совєтська Соціалістична Республіка). Геніальна придумка-обманка більшовиків — гасло “заводи й фабрики робітникам, землю — селянам” відіграла фатальну роль у долі України. І ті, і ті жорстоко розплатилися за свою легковірність: голодомори, знищувальне розкуркулення, безкінечні репресії, пригнічення духу людини — така була відплата за віру в примарні ідеали комунізму. Пам’ятаймо мудрі слова Дмитра Павличка:

“Здох тиран,
Але стоїть тюрма”.

Стоїть та тюрма у наших головах, у наших душах. Що ж із нами коїться? Чого ми упродовж ось уже принаймні чотирьох століть не можемо стати на ноги — не можемо, не вміємо чи вже й не хочемо? Чого не вчимося ні на своїх помилках, ні на чужих? Чого інші народи перетворюють поразки на перемоги, а ми навпаки — перемоги на поразки?.. То що над нами тяжіє — небесне прокляття чи власна недолугість? Над цим і поміркуймо далі.

Гадаю, не зайвим буде ще раз зробити короткий екскурс у минуле й нагадати тим, хто виховувався на царсько-російській і совєтсько-російській історіографії, — коли і як з’явилися на світ Божий малороси й Малоросія. Наша історія до 1654 року не знала малоросів і Малоросії — і те, й те плід звихнутих на великодержавництві ідеологів Московського царства. У нас була Мала Русь — так ще називалася Галицько-Волинська держава, щоб не плутати її з Великою (Київською) Руссю. Великою Руссю ще називали Українську державу Богдана Хмельницького. Мешканці обох держав звалися русичами чи русинами — пращурами сучасних українців. Ідеологічні ворохобники Московського царства в 1662—1663 роках заснували Малоросійський приказ для нагляду за Україною. Але він проіснував недовго. І вже Петро І, приватизувавши нашу назву Русь і проголосивши Російську імперію, 1722 року запровадив Малоросійську колегію, яка перебрала на себе функцію управління вже фактично колонією, що була нещодавно Україною. І в офіційних паперах Російської імперії Україну почали називати Малоросією, а її мешканців — малоросами. Згодом буде запущено в обіг вигадку про так звану “триєдину Росію”: “Вєлікая, Малая і Бєлая Росія”. Україну як державу, що почалася з Русі (зі столицею у Києві), правителі Російської імперії “упразднілі”. У совєтські часи цю версію удосконалили так: “Київська Русь — колиска трьох братніх народів — російського, українського і білоруського”. Совєтські ідеологи зробили ставку на історичне безпам’ятство народів — мовляв, ніхто не замислиться над очевидним фактом: київське дитя пролежало в колисці 10 століть в очікуванні появи “старшого брата” — московського “рєбйонка” (Київ виник у II столітті, а Москва — у XII). Отак народжуються міфи і легенди, яким вірять навіть видатні люди. Ось і О. Пушкін, людина “з розумом і талантом”, як він про себе цілком слушно сказав, напише: “Це ще треба з’ясувати, чого і як край, що його називають Малоросією, був відторгнутий од Росії”. Ні розум, ні талант не допомогли поетові тверезо та об’єктивно зіставити історичні факти. Малоросію, як царські блюдолизи й крутії перехрестили Україну після 1654 року аж до 1991-го, не відокремлювали од Росії. А до Переяславської угоди ні Малоросії, ні Росії не було в природі. Але імперська свідомість поета завадила йому подивитися на минуле незаангажованими царефільством очима.

Так само й “революційний демократ” критик В. Бєлінський — ні сіло, ні впало — заявив: “Тільки з приєднанням Малоросії до Росії туди “хлинула” цивілізація”... Це ж треба бути настільки засліпленим офіціозною історією Росії, щоб не знати, що після 1654 року не до Києва, а до Москви (згодом і до Петербурга) відрядили професорів відомої у всій Європі Києво-Могилянської академії, щоб просвітити темний московський люд, адже там було справді “темне царство”, і до Ломоносова (до речі, слухача Києво-Могилянки) не було вищих навчальних закладів.

Отож нічого дивного немає в тому, що в Росії совєтських часів з’явилося так багато породжених хворобливою уявою “першовідкривачів” — Ползунов, який ще до Уатта “придумав” паровоз, винахідник Попов, який нібито ще до Марконі відкрив радіохвилі, та ін. Однак такої вакханалії з першовідкривачами, як нині, в Росії ще не було. Академік Російської академії наук А. Фоменко видає книжки, де цілком серйозно ошелешує світ повідомленнями, що не було в історії Месопотамії, Межиріччя, Вавилону, навіть стародавніх Греції та Риму — все почалося з Росії. І взагалі цивілізоване життя на землі почалося від часу заснування Москви 1147 року. А доти все було морок і хаос. Уже ніхто не подивується, якщо з’явиться повідомлення, що першими на Місяці побували не американські астронавти, а ще в XII столітті Іванушка-дурачок на Змієві Гориничі літав туди на прогулянку. Дивна річ: історичне безпам’ятство одним народам, як нам, українцям, заважає нормально жити, а іншим — ніби сприяє. Ось, скажімо, у відомій совєтській пісні співається: “Сєвастополь, Сєвастополь, нєпріступний для врагов...” Тим часом усі знають, що в 1855—1856 роках під час Кримської війни Севастополь окупували англо-франко-турецькі війська. А 1941 року місто захопили німецькі фашисти. А все одно — “нєпріступний для врагов...”

Поблизу Петербурга російські археологи шукають якусь Русь, яка була б старіша за Київську. Тут уже побував російський прем’єр В. Путін: очевидно, для того, щоб дати правильний напрям пошукам, адже колишні кадебісти все знають... Смішно?.. Не скажіть: хто шукає, той завжди знайде. Або вигадає. І не випадково Русь (Київську) уже називають домосковською Руссю... То чого дивуватися, коли російський публіцист С. Марков заявив, що Запорізька Січ, Богдан Хмельницький — це все “рускоє”. Та повернімося до малоросів.

Повторю думку, яку вже не раз висловлював: до малоросів зараховую не лише тих колишніх українців, що свідомо чи несвідомо відцуралися свого етнічного кореня, а й росіян, євреїв, представників інших національностей, які здавна живуть в Україні, але не вважають її своєю рідною землею — для них вона лиш “ета страна”. І ще одне зауваження: малорос — це не тільки той українець, хто говорить російською мовою. Уже з’явилося чимало малоросів, які користуються українською або впереміш то російською, то українською (як, приміром, лідер комуністів П. Симоненко). Цим ніби хочуть сказати: мова — це лише засіб для спілкування і більше нічого. Кажуть: скільки людина знає мов, стільки разів вона людина. Думка цікава, хоч і небездоганна. Я доповнив би її так: хоч би скільки знав мов, але коли ти нехтуєш своєю, рідною, то ти — напівлюдина. Якби справді не мало значення, якою мовою розмовляють, думають і творять люди, то всі народи були б на одне обличчя — кому б це було цікаво? Після 1654 року в нас почалося й триває понині — то відкрите, за царизму, то приховане, за соціалізму й уже за часів незалежності, — зросійщення українського народу.

Українцям прищеплювали почуття меншовартості, втовкмачували, що їхня мова, історія, культура — другорядне і взагалі не варте уваги. Це тим легше було робити, що національну освіту було ліквідовано. Починаючи від царювання Петра І, регулярно заборонялися українська мова й театр. Українці, що бажали вчитися, мусили переходити на мову сусідньої держави. А далі — заплановані зваби дворянським званням, княжими і графськими титулами, престижними посадами, нагородами — так українець перетворювався на малороса. І таких ставало дедалі більше. Водночас людей відлучали від національного кореня — культури, історії, що, по суті, означало геноцид духовності народу. За комуністичного режиму до цього геноциду додався Голодомор 1932—1933 років і масові репресії — переважно за “український буржуазний націоналізм”. Практика царського режиму тривала: українців зваблювали престижними посадами, навіть найвищими (згадаймо М. Хрущова, Л. Брежнєва, О. Кириченка, М. Підгорного та ін.), і державними нагородами. Якщо до цього додати величезний вплив на денаціоналізацію українського народу т. зв. Української Православної Церкви Московського патріархату, що хазяйнує на нашій землі, то можна сказати: малорос став антиподом української нації й до 1991 року заважав українцям здобути свободу і незалежність своїй державі.

Перші відомі малороси, що зрадили свій народ, були козацькі полковники Палій і Ніс. Палій брав участь у Полтавській битві разом із запорозькими полками на боці узурпатора нашої волі Петра І, полковник Ніс провів через потаємний підземний хід головорізів Меншикова до оточеного ворогом Батурина. Звичайно, не забуваймо і Ярему Вишневецького, що перекинувся до поляків ще в XVI столітті.

Пригнічена малоросійством Україна ціле XIX століття мовчки страждала. І лише у 1917—1921 роках була створена Українська Народна Республіка. Але не змогла відбитися від більшовицьких агресорів: керівники Центральної Ради — видатний історик М. Грушевський і знаний письменник В. Винниченко, теж уражені малоросійством, розпустили мільйонну армію українців, що поверталася з фронтів Першої світової війни, замість того, щоб створити українську армію, яка б не дозволила будь-кому бешкетувати на нашій землі. На жаль, подібних прикладів багато.

Ось і в часи незалежності синдромом малоросійства уражені багато сучасних політичних і державних діячів, що незабаром дасться взнаки, та й уже дається. Національні демократи, які здійснили Демократичну революцію 1991 року, внаслідок чого Україна стала незалежною державою (формально), зігнорували мудре застереження нашого видатного поета й мислителя Євгена Маланюка: перша проблема,

Продовження на стор. 4

“Чому в нас так много відступників, чому відступництво нам не страшне”.

ГЛУХИЙ КУТ МАЛОРОСІЙСТВА

Продовження. Поч. на стор. 3

яка постане перед владою нової України, буде малоросійство. Бо, розтлумачував він, малоросійство — це завжди апріорі капітуляція, капітуляція ще перед боєм.

Після недовгого переляку 1991 року компартійна номенклатура, яка складалася з малоросів, очолила в центрі й на місцях процес побудови незалежної Української держави, щоб загальмувати його на довгі роки. Українського Вацлава Гавела в нас не знайшлося. І перші два президенти України були якраз із компартійної номенклатури — саме за їхнього правління (звичайно, під тиском Росії і США) було зліквідовано ядерний потенціал країни (до речі, третій у світі), створено абсолютно неправомірно Кримську автономію, що стала головним болем Української держави. Пізніше Л. Кучма писав у своїй книжці, що й “через тисячу років Україна буде вдячна Росії...” За що? За 350-річне колоніальне ярмо? Третій Президент Віктор Ющенко, який став лідером держави на хвилі Помаранчевої національно-демократичної революції 2004 року, найбільш український. Він не їздив регулярно, як його попередники, на поклони до Москви, послідовно боровся за визнання голоду 1932—1933 років Геноцидом українського народу, твердо тримав лінію на визнання ОУН—УПА патріотичною організацією, що боролася за незалежність України. Та всього цього мізерно мало для Президента, який би мав вивести Україну на національно-0незворотний шлях державного розвитку.

На превеликий жаль, ліберальна політика “без берегів” Віктора Андрійовича обернулася проти України й проти нього самого. Намагання Президента порозумітися з антиукраїнськими силами — меморандум, круглий стіл, “універсал” — лише розв’язали їм руки. Дійшло до того, що лідер комуністів П. Симоненко з трибуни Верховної Ради на весь світ прокричав: “Ющенко — воєнний прєступнік, і єво надо судіть...” Так само регіонал В. Колесніченко безапеляційно заявив: “В. Ющенко будут судіть послє окончанія прєзідєнтской кадєнціі...” Судити чи не судити політичного й державного діяча, може вирішувати тільки суд, а не будь-хто. Звичайно, за умови, що той суд справді незалежний.

Великий негативний вплив на українство має УПЦ Московського патріархату. Це один із центрів русифікаторства в Україні. Московські попи кажуть, що Київський патріархат неканонічний і тому незаконний. Забули, либонь, святі отці, що їхні предтечі за дорогі шкури й золото купили собі канонічність, а канонічність Української Церкви зліквідували, бо вже відбулася Переяславська зрада 1654 р. Сьогодні Патріарх Московський Кіріл, відвідуючи Україну, дозволяє собі погрожувати карою Божою тим українцям, що ходять до церкви Київського патріархату. Зрозуміло, тому що нинішня влада в Україні колінкує перед Москвою. Вона забула прадавню європейську традицію: чия держава, того й церква. У нас же ніби Українська держава? Чи влада не українська? Тому-то малороси уже на рівні підсвідомості змирилися зі своєю меншовартістю, гадаючи, що замість захищати свою честь і честь країни, в якій живеш, краще промовчати, як кажуть, аби чого не трапилося.

...Колись, здається, у середині 90-х років минулого століття, віце-прем’єр з гуманітарних питань В. Семиноженко радісно заявив: “Закінчилися часи Мазепи, почалися часи Богдана Хмельницького”. Зрозуміло, що академік мав на увазі не того Богдана Хмельницького, під проводом якого була здійснена патріотично-визвольна війна українського народу, а того, який 1654 року знову кинув у неволю Україну...

...2009 р. по телевізору часто лунали заяви команди В. Литвина, який балотувався на посаду Президента України: “Тільки Литвин може об’єднати Україну”, “Тільки Литвин може вивести Україну з кризи”, “Тільки Литвин може бути гідним Президентом України”. Тоді ж Голова Верховної Ради В. Литвин, виступаючи по Московському радіо, з малоросійським ентузіазмом заявив, що він би хотів, аби російський Чорноморський флот був гарантом безпеки наших південних кордонів. Не вірю, що тодішній і нинішній голова ВР не розуміє: з російського флоту такий гарант нашої безпеки, як із вовка сторож біля отари овець. Гонитва за президентським кріслом надихнула В. Литвина ще на одну заяву: він повторив висловлювання інших малоросів про те, що, мовляв, нас ніхто не чекає в Європі, а тому треба чимшвидше бігти до союзу Росії, Білорусі й Казахстану... То куди “тільки Литвин” збирається повести нас — у чергову союзну кошару на чолі з Росією?! До речі, тоді більшість кандидатів на посаду Президента, як і В. Литвин, прогиналися перед Москвою, випрошуючи в неї підтримки. І нікому не соромно: бо малороси. Незабаром, перед виборами до ВР 2012 року, робитимуть те саме.

Фото Олеся Дмитренка

...У вересні 2008 р. наш Кабмін видав постанову, за якою в українських (!) школах учні й учителі на перервах й на території закладу мають спілкуватися державною українською мовою. Боже, який гвалт зчинили малороси: порушення прав людини, порушення Європейської хартії меншинних мов і т. ін. Особливо старалися регіонали, зокрема нардеп Ю. Мірошниченко. Перш ніж здіймати галас, нардеп від Партії регіонів мав би подумати: який приклад подають учителі своїм учням, коли на уроках розмовляють українською, а на перервах — російською? Дають зрозуміти учням, що українська мова — це непрестижно... То що це — порушення прав людини чи ні? І з такими державними діячами ми хочемо збудувати вільну й незалежну Україну?! До речі, у зв’язку з часто безвідповідальними висловлюваннями окремих народних депутатів, державних діячів, політиків, ті, хто їх слухає, ризикують втратити віру в людство.

...Із лютого 2010 року в Україні внаслідок президентських виборів до влади прийшла Партія регіонів, а її представник В. Янукович став головою держави. Його успіх великою, а може, й вирішальною мірою забезпечив В. Ющенко, коли перед другим туром закликав виборців голосувати проти обох кандидатів — Ю. Тимошенко і В. Януковича, що фактично тоді означало поставити шлагбаум перед Юлією Тимошенко.

У Верховній Раді депутатська фракція Партії регіонів утворила коаліцію більшості — з комуністами (нарешті “акули капіталізму” порозумілися з захисниками гнаних і голодних) та захисниками народної партії В. Литвина. У цей час один із членів партії В. Литвина, не змигнувши оком, заявив, що “наша політична сила ні під кого не підлаштовується”. І справді: ця “сила”, як кажуть, не перевівши подих, передислокувалася з Демократичної коаліції до прямо протилежної. Така “принциповість”, вочевидь, може відгукнутися партії В. Литвина на наступних виборах до ВР. Недарма пішли чутки про приєднання литвинівців до Партії регіонів.

Перші кроки нової влади були доволі промовисті.

Свій перший візит Президент України В. Янукович здійснив не до Москви, як очікувалося, а до Брюсселя. Але не для того, щоб потвердити євроатлантичну інтеграцію нашої країни, а навпаки — заретушувати її (трохи пізніше він заявить, що ця інтеграція вже неактуальна для України, оскільки вона позаблокова держава. Це, звісно, викликало оплески в Кремлі). І, зрозуміла річ, бурхливими оплесками й вигуками “браво” зустріли пропозицію української влади про продовження перебування російського Чорноморського флоту на території України ще на 25 років. Хоч до закінчення попередньої угоди залишалося 7 років.

Чого так поспішала українська влада? Тим більше, що обіцянка російської сторони знизити для українського населення ціну на газ від початку була непереконливою. Що дуже швидко й підтвердилося. Отож відповідь така: українські перемовники вочевидь переплутали оренду з подарунком. І не випадково опозиція назвала нову угоду зрадою національних інтересів. Одне слово, малороси вкотре колінкували перед Росією.

Отож нині, замість влаштовувати непереконливий судовий процес над експрем’єром Тимошенко, прокуратурі варто було б пильніше придивитися до тих же Харківських угод, до того, що відбувається в літакобудуванні й кораблебудуванні, в інших галузях промисловості, на які поклали око російські олігархи. Складається враження, що одного зовсім не чудового дня, тихо, без галасу змінять жовто-блакитні прапори на трикольорові стяги... Нинішній Президент нещодавно заявив: “Ми збудуємо сильну щасливу Україну”. Звичайно, політики можуть говорити що завгодно — вони, як водиться, за свої слова не відповідають. Але припустимо, регіонали разом із комуністами й литвинівцями таки збудують нехай не таку вже “сильну та щасливу”, але пристойну державу. Та ніколи не повірю, що держава буде українською, про яку мріяли й за яку боролися багато поколінь українців. Якщо Л. Кучма упродовж своєї десятирічної президентської каденції час од часу запитував себе й інших: “Що ми будуємо?”, то В. Янукович знає, що будує: він будує саме ту державу під назвою сильна Україна, в якій дедалі менше залишається українських реалій... Це вже буде не самостійна, а залежна від Москви держава. Російський капітал і далі приватизує українські великі промислові підприємства. Росія тисне на Україну, аби прибрати до рук газотранспортну систему. Те саме відбувається з літакобудуванням — у цій галузі Україна входить до десятки світових держав. Росія стала партнером України в добуванні газу на шельфі Чорного моря, що є на території України. Одне слово, вуха північного сусіди стирчать скрізь на нашій землі, де можна чимось поласувати.

Та чи не найбільша небезпека чатує на українців у сфері гуманітарній, якій не надавав належної уваги жоден Президент України. Уперше за часи незалежності створено Громадську гуманітарну раду при Президентові України на чолі з самим Президентом (таке собі регіональне ноу-хау). Поки що ця рада нічим особливо не відзначилася, хіба що зауваженнями на адресу міністра освіти, науки, молоді і спорту Д. Табачника та заступника голови адміністрації Президента Г. Герман. За майже півтора роки було проведено аж два відкриті засідання гуманітарної ради. Результатів тієї роботи поки що не видно. І, щиро кажучи, мене не цікавить та рада, бо не вірю в її ефективність. Мене цікавить, що там роблять наші видатні поети І. Драч — перший голова Народного руху, другий — комуніст Б. Олійник. Адже нинішня влада ідеологічно, хоч і з різних причин, чужа їм обом. Якщо вони гадають, що можуть вплинути на якесь рішення Президента, то хай краще пригадають давню анекдотичну оповідку: підлеглі прийшли на нараду до начальника кожен з власною думкою, а пішли всі з однією — думкою начальника... Чудовою ілюстрацією до цього анекдота може бути випадок, що стався у Комітеті з державних премій імені Т. Г. Шевченка на початку весни 2011 року. Як відомо, Комітет більшістю голосів присудив престижну премію письменникові Василю Шкляру за роман “Чорний Ворон”, присвячений героїчній і трагічній боротьбі українських селян проти совєтської влади у 20-х роках минулого століття. Коли було опубліковано Постанову Комітету про присудження Шевченківських премій, прізвища письменника там уже не було. Запитання: який сенс існування Комітету, на думку поважних членів якого влада просто не зважає.

І ще одне. На Всесвітньому конгресі українців, що відбувся в Києві 19—21 серпня 2011 року, Іван Драч виступив із промовою, яка дала надію на повернення видатного поета до самого себе — патріота, борця за незалежну Україну. Взагалі запитань до нинішньої влади в наших громадян виникло немало.

Своєрідною відповіддю на ці запитання є Лист до Президента групи інтелігенції на початку серпня ц. р. Автори заявляють, що вони підтримують рішучі кроки голови держави в напрямі розбудови незалежної України і запевняють, що такої ж думки більшість наших громадян. Цим словам можна було б повірити, якби не наростали протестні акції в Україні щодо тих чи тих дій влади.

Не коментуватиму докладно того листа. На думці совєтські часи, коли будь-який захід режиму вірні слуги партії, зокрема й чимало інтелігентів, вже схвалювали. А мені, як завжди в таких випадках, пригадалися гіркі слова Івана Франка: “Чому в нас так много відступників, чому відступництво нам не страшне?”

Далі буде.

ЛІРИЧНІ І НЕЛІРИЧНІ РОЗДУМИ, НАВІЯНІ ХРЕЩАТИКОМ

Євген ФАЛЕНДИШ,
Київ

Теплий суботній вечір на Хрещатику. Стильно одягнута жвава молодь обліпила кіоски з пивом і морозивом, слухає децибельні ритми біля концертної сцени на Майдані Незалежності. Сучасні молоді люди розкуті й самовпевнені, а загалом красиві, як і належить бути молодим. Споглядаючи без старечого упередження їхню щасливу безтурботність, радієш і на якийсь час мимоволі поринаєш у теплі ностальгійні спогади студентської пори.

Та до нинішніх реалій повертає очевидний дисонанс: голосні висловлювання гурту захмелілих молодих людей, серед яких чимало прекрасно вдягнених симпатичних дівчат. Утім, не будьмо надто святенницькими, бо й півстоліття тому серед хлопців теж можна було почути ненормативну лексику як ознаку розкутості й самоствердження. Та все ж, коли сьогодні щокроку подібний “фольклор” під акомпанемент цигаркового диму буденно лунає з уст майбутніх матерів — це вже, безумовно, сумний гендерний “здобуток” новітньої доби.

Прикро усвідомлювати, що традиційна українська культура із притаманними їй жіночою цнотливістю та культом матері стала чужою для сучасного політичного та фінансового бомонду, який свої духовні потреби практично повністю задовольняє на шопінгах і великосвітських тусовках, які так колоритно висвітлює на телебаченні Катерина Осадча.

Телевізійні канали окуповані прибутковими “медія-проектами”, що інтенсивно та “ультрасучасно”, часто з досить відвертим антиукраїнським присмаком, експлуатують на позаплінтусному рівні політичну та статеву теми.

На жаль, незважаючи на участь у розважальній сфері молодих і, нерідко, талановитих артистів та їхні окремі здобутки, сумарні творчі досягнення цих проектів не позбавлені примітивного порнографічного забарвлення, до якого дуже пасує класичне визначення “гроші не пахнуть”.

До такої, з дозволу сказати, культури долучаються і “творці” модернової літератури (популярної серед космополітичних і бізнесових кіл). У погоні за читачами і глядачами окремі письменники та театральні режисери не відчувають, що своїм нібито осучасненням літератури й театральної культури насправді позбавляють їх важливих національних рис і відповідної перспективи розвитку (клінічні аспекти бузиніяди навіть не беремо до уваги). Подібна культура може бути лише свідченням кризи моралі й суспільної апатії. То чого ж чекають деякі письменники і театральні діячі від загравання з вуличним сленгом і впертого “збагачення” нашої літературної лексики відвертим матючням інтернаціонального штибу?

Хочеться порадити шановним інженерам людських душ: відвідуйте час від часу Хрещатик та прислухайтеся до мови молоді, народженої уже в незалежній Україні, і ви зможете оцінити результати своїх новаторських пошуків за останні два десятиліття.

Архітектурну привабливість і чарівність зелених київських вулиць натхненно формували протягом XVII—XX століть десятки видатних майстрів архітектури, серед яких імена С. Ковніра, І. Григоровича-Барського, Б. Растреллі, О. Беретті, В. Ніколаєва, В. Городецького, П. Альошина.

Створені ними архітектурні шедеври від стилю українського бароко до раннього модерну не конфліктували між собою, бо у своїй творчості автори керувались не лише талантом, а й глибокою повагою до творчих досягнень попередників.

Коли ж узяти до уваги масштаби всіх архітектурних злочинів, скоєних у Києві лише протягом останніх 15—20 років, виникає справедливе запитання: скільки ж доларів мало переселитися у кишені градоначальників і головних, із дозволу сказати, архітекторів міста, щоби з’явились отакі цинічно зухвалі “будівництва” і, чи хоча б найодіозніші з цих недосяжних на сьогодні “небожителів” отримають справедливі терміни покарання за масштабну корупцію та спотворення обличчя однієї з наймальовничіших столиць Європи?

А ми, які роками мовчки спостерігали за усією цією будівельною “творчістю”, може, теж заслуговуємо на якесь покарання? Важко повірити, що нам, киянам, могли б аж так застувати обрій кульки з гречкою і здеформувати нашу здатність до логічного мислення, що й досі ще не можемо оговтатись і уявити себе господарями міста. Невже й надалі покірним мовчанням приречено допомагатимемо нуворишам обліплювати своїми осиними гніздами архітектурні шедеври української столиці?

Попри очевидний душевний дискомфорт, маємо все ж і певні підстави для обережного оптимізму: на тлі зазначеного вище помітного зниження культурного рівня окремих груп молоді та людей середнього покоління, заанґажованих невибагливими культурними й космополітичними тенденціями у гуманітарній сфері, помітним і обнадійливим є зростання освітнього рівня творчих людей молодшого покоління. Значний відсоток талановитої молоді успішно користається з переваг сучасних інформаційних технологій задля розширення свого кругозору та підвищення фахових знань, прагне досягнути вищого духовного стану.

Фото Олеся Дмитренка

Не може не тішити загальне зростання у столиці за роки незалежності кількості людей, що не лише вільно володіють українською мовою, а й охоче нею спілкуються.

Дивує лише те, що чомусь різноманітні досягнення нашої національної культури не пропагуються на державному рівні як наш віковічний духовний скарб, що, власне, й зробив українців нацією.

Критично оцінюючи морально-етичні засади поведінки різних прошарків населення та можливі причини духовних негараздів у нашому суспільстві, не забуваймо запитати себе й своє покоління: а чи не відчуваємо власної провини за теперішній стан культури й соціальних стандартів?

ЗОМБУВАННЯ ТУРИСТІВ

Володимир КРАСОВСЬКИЙ,
м. Стаханов Луганської обл.

Нас, українців, наш північний “стратегічний партнер” принижує на кожному кроці. Але чи даємо хоч якусь відсіч? Майже ніколи і ніде. І стає дуже сумно, коли шовіністам у цьому підіграють самі українці.

А ось і живий приклад. Наша туристична група зі Страсбурга на туристичному автобусі долає кілометри до Парижа. Привітна і завжди усміхнена екскурсовод Оксана, вихованка Київського національного університету, дорогою розповідає нам про Францію, Париж і про... російсько-французькі відносини, починаючи з середньовіччя. Я слухаю з подвійною увагою, чекаючи, поки вона, нарешті, дійде і до українсько-французьких відносин. Але марно. Ділюся своїм спостереженням з сусідом-галичанином. “Я теж чекав, що скаже щось про Україну, але, певно, вона сама про це нічого не знає”.

Натомість Оксана розповідала нам, який цар і коли відвідував Францію, як розвивалася торгівля між країнами, про перебування російських солдат у Парижі під час наполеонівської війни, і про те, як пункти швидкого приготування їжі стали називатися “Бістро”. І про багато ще дечого, українцям непотрібного. А пропливаючи туристичним катером по Сені під мостом царя Олександра III, усміхнена екскурсовод змусила нас кричати “ура” і плескати в долоні. Оторопілі китайці, що пливли разом із нами, не могли збагнути, що з нами.

Другого дня, після відвідин Ейфелевої вежі, переповнені побаченим і почутим, ми слухали вже про культурні зв’язки Росії і Франції. І тут — о, диво! — наша Оксана згадала про видатну художницю Башкирцеву (родом з Полтавщини), твори якої є у Луврі. Оце було єдине, що мало стосунок до України.

Вибравши слушну хвилину, цікавлюсь у Оксани: “А чому ви й словом не згадали про зв’язки українців із Францією упродовж середньовічних часів? Узяти хоча б Пилипа Орлика, автора першої у Європі демократичної конституції України. Ви про нього чули?” Виявляється, чула. “А про Оноре де Бальзака?” Також чула. Цікавлюсь далі: “А на якому факультеті Ви навчалися?” Виявляється — на історичному. “Вам екскурсійний текст, мабуть, дали готовий?” — “Ні, я його писала сама”. — “То в чім річ?” Виявляється, була установка про що писати і говорити. Ось і все.

Отак туристам з України втовкмачують, що не було ніякої України з її дивовижною історією, а була Росія, історію якої треба знати.

А екскурсії з України до Франції проводяться часто. Тож якій армії людей вбивають у голови чужу історію, викреслюючи з пам’яті все українське, наче його і не було...

Хтось же з керівництва слухав її екскурсійну розповідь і затверджував текст. Але йому і в голову не прийшло, що не про те треба говорити. А як йому могло прийти, коли він зацікавлений у зовсім іншому. А слухняна дівчина мовчки погоджувалась. До речі, і розповідь вона вела мовою сусідньої держави. Переходила на рідну лише тоді, коли хтось із туристів запитував українською. То про що б Оксана могла нам розповісти, якби була патріоткою? Коли б у національному ВНЗ їй розповідали про українських героїв, якими треба пишатися?

Екскурсоводу належало б почати свою розповідь із перших русько-французьких зв’язків, які датовано XI сторіччям, коли король Генріх I 1051 року взяв шлюб із Анною, дочкою Київського князя Ярослава Мудрого. І стала вона французькою королевою. Далі б нагадати про папу Інокентія IV, який 1246 року відправив свого легата Карпіні в Київську Русь, щоб він зробив опис цієї невідомої країни. Виконав він це завдання блискуче. І Європа вперше про нас почула.

Із другої половини XIV ст. українці вчилися у Сорбоні. А пізніше один зі спудеїв — Іван Ужевич (1643—1645) уклав латинською мовою рукописну “Граматику словенскую”, першу граматику “руської книжної мови”, оригінали якої зберігаються у Паризькій Національній Бібліотеці і в бібліотеці міста Аррос.

У Парижі і Страсбурзі українці вчилися й у XVIII—XIX століттях.

Секретар Міністерства закордонних справ, історик Блез де Вінжер (1573) склав історико-географічні відомості про Галичину, Волинь і Поділля.

Франція цікавилася козацьким рухом і походами козаків проти Туреччини й Польщі. Перші відомості про козаків з’явилися у Франції 1531 року. Офіційний орган французького уряду “Gacette de France” постійно інформував про Хмельниччину й події в Україні аж до 1715 року.

Загін козаків з 2400 осіб 1645 року (під час війни з Іспанією) брав участь у захопленні фортеці Дюнкерк під командуванням князя де Конде, який пізніше сказав, що козаки дуже добре билися.

Королівський радник П’єр Шевальє був автором книги, яка доповнювала відомості дослідника Боплана про Україну.

Французи були за згоду між козаками і Польщею, але проти зближення України з Московською державою.

Французька дипломатія прихильно ставилася до гетьмана Івана Мазепи, допомагала укласти українсько-шведський союз. Французька преса широко інформувала про події в Україні, засуджуючи варварське знищення Петром I Батурина.

Політику зближення України із Заходом продовжував гетьман Пилип Орлик, автор першої конституції України, найдемократичнішої у Європі. Французька дипломатія підтримувала і Григорія Орлика (сина Пилипа Орлика). Згодом він став генералом французької армії. Орлики давали відомості Вольтерові для написання в “Histoire de Carles XII” про самостійницькі прагнення українців.

Французька дипломатія цікавилась і гетьманом Кирилом Розумовським. Він 1765 року відвідав Францію і був прийнятий королівським двором.

Інформативне значення для Франції мала двотомна праця Жана-Бенуа Шерера, що охоплювала нарис історії України до 1734 року.

За часів Наполеона з’явилося багато літератури про українське питання. З 1847 року французи починають знайомитися з творчістю Тараса Шевченка і діяльністю Кирило-Мефодіївського братства.

А Оноре де Бальзак, закоханий в Евеліну Ганську, навіть жив в Україні (1847—1850) у Верхівні на Житомирщині. Він написав відомі нотатки про Україну.

У другій половині XIX ст. посилюються українсько-французькі культурні зв’язки. 1860 року у Франції жила Марко Вовчок і мала гарні стосунки з письменниками Флобером, Жорж Санд, Меріме. Її повість “Маруся” здобула у Франції велику популярність і дістала нагороду Французької Академії.

Із 1877 року жила і студіювала у Парижі художниця М. Башкирцева, яка залишила близько 500 картин.

На початку 1900 років у Парижі вчився, а пізніше працював у Школі антропології визначний український учений Федір Вовк. Підтримували культурні зв’язки з Францією Михайло Драгоманов і Михайло Грушевський.

Багато чого ще можна розповісти про українців у Франції у довоєнні і, особливо, післявоєнні роки. Наприклад, про видатних українців, які померли в цій гостинній країні і прах яких покоїться на меморіальних кладовищах Франції. Це Володимир Винниченко, Нестор Махно, Симон Петлюра, Серж Лифар та інші.

Ось із цим належало б знайомити українському екскурсоводу українських туристів, що відвідують Францію.

“Цей рух був природною формою захисту українцями свого духовного світу і національної неповторності”.

Євгенія СОХАЦЬКА,
Кам’янець-Подільський національний університет ім. Івана Огієнка

КАМ’ЯНЕЦЬ-ПОДІЛЬСЬКА «ПРОСВІТА» НА СТОРІНКАХ «НОВОЇ РАДИ» (1917—1919 рр.): ПЕРІОД ВІДНОВЛЕННЯ

Скільки голов здобудемо для “Просвіти”, стільки душ скаже, що ця земля Україна, а вони — українці.

Володислав ФЕДОРОВИЧ

Український національно-культурний рух, що має на меті пробудження національної свідомості народу, пройшов наприкінці XIX—початку XX ст. складний шлях від діяльності нелегальних “Громад” до визнаних царатом культурно-просвітницьких товариств “Просвіти”. Розвиваючись в умовах жорсткої русифікаторської політики самодержавства, цей рух був природною формою захисту українцями свого духовного світу і національної неповторності.

В історії подільської “Просвіти” можна виокремити чотири етапи: перший — 1906—1907 рр., другий — 1908—1914 рр., третій — 1917—1920 рр., четвертий — 1920—1923 рр. Відома спроба відновлення осередків “Просвіти” в роки війни, яка закінчилася трагічно. Гітлерівці жорстоко розправилися з активістами національного руху, а отже, — і з членами “Просвіти”.

Важко переоцінити значення діяльності подільської “Просвіти” з дня виникнення 1906 року й до повного припинення діяльності 1923 року вона постійно працювала в екстремальних умовах: спочатку — імперської, антиукраїнської реакції, потім — нестабільності, анархії, частих змін влади у буремні роки громадянської війни та інтервенції, і, врешті, під постійним прискіпливим наглядом радянських установ ЧК.

Після Лютневої революції у березні 1917 року “Просвіта” в Кам’янці відродилася. Її основне ядро становила здебільшого молодь, давніх діячів залишилося дуже мало. Серед них — К. Солуха, Ю. Сіцінський, О. Пащенко, В. Приходько та О. Шульмінський. Товариство особливу увагу звернуло на народну освіту. Провідну роль у цьому відігравала Олімпіада Пащенко, незмінний заступник голови “Просвіти” у 1917—1920-х роках, голова Повітової земської управи, голова шкільної ради, організатор українського шкільництва, один з ініціаторів заснування Кам’янець-Подільського державного українського університету (1918), секретар університетської комісії, член Центральної Ради (1917), член Трудового Конгресу (1919).

Невтомною енергією та наполегливою працею кам’янецьких просвітян (О. Шульмінський, О. Пащенко, В. Приходько, Ю. Сіцінський та ін.) постав Кам’янець-Подільський державний український університет (1918 р.) — перша вища школа на Поділлі.

У гетьманську добу (1918) просвітницькі осередки на Поділлі, як і в царські часи, зазнавали утисків і переслідувань. Та все ж вони діяли і підносили свій голос на захист рідного слова. Кам’янецька “Просвіта” одна з перших вдарила на сполох, коли дізналася про наміри проросійських кіл гетьманського уряду оголосити російську мову державною (знайома ситуація, чи не так?) і висловила з цього приводу протест Голові Ради Міністрів.

У березні 1919 року на Поділлі було 203 осередки “Просвіти”, з них 34 у Кам’янецькому повіті. Але анархія, військові дії та часті зміни влади призводили до припинення їхньої діяльності або були малодіяльними. Влітку-восени 1919 року, коли військо Директорії УНР зайняло значну частину Поділля, “Просвіта” пожвавила свою діяльність.

На хвилі свободи друкованого слова, зумовленій Лютневою революцією 1917 року, з’являється перша українська газета “Нова Рада” за редакцією А. Ніковського. Видавало її Товариство допомоги літературі, науці й мистецтву, створене ще до революції. У ній друкувалися Ол. Волошин, М. Грушевський, Д. Дорошенко, С. Єфремов, С. Русова, Л. Старицька-Черняхівська, Г. Чупринка та ін.

Видання було органом Центральної Ради, тут друкувалися її звернення, накази, урядові матеріали. У першому ж числі газети було вміщено Звернення Центральної Ради від 9 березня 1917 року “До українського народу”, в якому маніфестувалося настання епохи волі й національного пробудження поневоленого російським царизмом українського народу й накреслено програму культурного будівництва на найближчу перспективу, зокрема запровадження української мови у школах, судах, урядових інституціях, церкві, земстві та в усіх неурядових інституціях України.

У другому Зверненні (“Заклик”) Ради Українських Поступовців “До українського громадянства” містився заклик до розбудови українського громадянства.

Першочерговим завданням нової Української Держави став розвиток національної освіти та українізація шкіл. Конституційні пропозиції до дій українізації були вироблені на Українському педагогічному з’їзді 7 квітня 1917 року. У прийнятій на з’їзді резолюції зазначалося: *“З нового навчального року заводиться в початкових школах на Україні навчання всіх предметів* ***української мовою*** (виділ. моє. — *Є. С.*)*; таке ж навчання заводиться в учительських семінаріях та інститутах; в середніх школах заводяться як предмети і українська мова, література та географія України, а з початкового класу все навчання [вести] на українській мові і щоб забезпечити національні права меншости треба заводити паралельні класи”.* Тут же передбачалося створення Центральної Педагогічної Ради при Центральній Раді України. Отож принцип демократичності й рівноправності був одним із наріжних у освітній політиці уряду. Був у резолюції і такий пункт: *“Центральній Раді доручити поклопотатись, щоб вороги української школи були усунені з-серед учительства”.* Жаль, що подібна резолюція не була прийнята в сучасній Україні після грудневого референдуму 1991 року. Керував процесом українізації освіти очільник Генерального Секретаріату освітніх справ Іван Стешенко. На загальних зборах керівників середніх і вищих шкіл 8 жовтня 1917 р. він проголосив: *“Хто проти наших принципів — з тими новій владі України не по дорозі”.* У відозві Генерального Секретаріату “Державна мова на Україні” чітко проголошувалося: *“...на Україні мова українська є* ***державною”*** (виділ. моє — *Є. С.*).

Другим свідченням великої уваги Центральної Ради до українізації громадського життя була увага до діяльності “Просвіт”. Сергій Єфремов писав, що діяльність відновлених “Просвіт” кваліфікується як вияв волі українського народу до державного ладу, до творення порядку у власній хаті. За кілька місяців нової влади в Україні, немов гриби після дощу, з’являється безліч осередків “Просвіти”.

Як факт надзвичайної ваги розцінювалася поява першої подільської “Просвіти” в 1905—1917 рр. у Кам’янці-Подільському. Вона мала 5—7 філій. Подих волі й тяжіння до державно-культурного життя стали стимулом до створення нових осередків на Поділлі. М. Любинський дає їхній перелік. Це “Просвіти” Кам’янецького повіту (Кам’янець, Оринин, Жванець, Боришківці), Проскурівського (Проскурів, Ярмолинці), Ушицького (Нова Ушиця, Дунаївці, Тинна, Привороття), Летичівського (Летичів), Літинського (Літин, Хмельник), Вінницького (Вінниця, Лука-Мелешківська, Селище, Жмеринка, Браїлів, Гнівань, Аптополь), Могилівського (Могилів, Бар, Кудрашківці), Ямпільського (Ямпіль, Рахни Лісові), Брацлавського (Брацлав, Печера, Чуків, Немирів, Стрілочниці, Кордишівка, Кальнишівка, Вороновичі, Кащатяни), Гайсинського (Гайсин, Степашки, Кисляк, Михайлівка, Краснопілка, Мошенне, Могилька), Ольгопільського (Ольгопіль, Ладижин) і Балтського (Балта, Лопулово). М. Любинський висловлює надію керівників усіх регіональних “Просвіт” на проведення Всеукраїнського з’їзду “Просвіт” у Києві з ініціативи київської “Просвіти”.

Педагогічний університет — перша вища школа на Поділлі

Як уже зазначалося вище, такий з’їзд відбувався 8 квітня 1917 р. Від такого авторитетного форуму просвітяни очікували відповіді на такі питання: бути кожній “Просвіті” окремою чи стати філією повітової “Просвіти”; чи приймати в члени “Просвіти” неукраїнців; яке тепер найближче завдання “Просвіти” — книжкова торгівля, друкування книжок чи лише відкриття читалень та ін.

Знаємо, що кам’янецька “Просвіта” була представлена не лише на з’їзді, а й у найвищому органі української влади — Центральній Раді. Це відомий земський діяч Віктор Приходько і просвітянка, голова української фракції у міській Думі Олімпіада Пащенко. Зі сторінок “Нової Ради” 1918 року не сходить ім’я Івана Огієнка, тодішнього ректора Кам’янець-Подільського державного університету, урочисте відкриття якого відбулося 22 жовтня 1918 р. Знаємо, що постав університет значною мірою завдяки ініціативі свідомого кам’янецького громадянства, зокрема очільника “Просвіти” Костя Солухи, Олімпіади Пащенко і Віктора Приходька. 6 липня 1918 р. відбулося засідання міської думи, яка обрала постійну університетську комісію на чолі з ректором І. Огієнком. Серед її просвітян були: К. Солуха, Ю. Богацький, С. Іваницький, О. Пащенко, В. Приходько, Є. Сіцінський, Г. Чирський і М. Шиян”. Напередодні університетського свята вийшла у світ газета кам’янецької “Просвіти” “Свято Поділля”, присвячена відкриттю “Кам’янець--Подільського державного українського університету. Завдяки кам’янецькій “Просвіті” було відкрито українську гімназію, аби готувати молодь до вступу в університет (тих, хто не мав середньої освіти).

“Нова Рада” повідомляла про офіційне визнання відновленої кам’янецької “Просвіти”, удостоєної високої оцінки просвітнього Центру (київського). Важливою за проблематикою у “Новій Раді” була публікація у червні 1917 року нарису Микити Годованця “На селі” (згодом його автор став студентом Кам’янець-Подільського державного університету). У нім Микита Годованець, тоді молодий сільський учитель, б’є тривогу щодо духовно-світоглядного стану українського селянства. Він констатує вражаючу байдужість селян, несвідомість молодих інтелігентів, навіть ворожість до нових процесів. Виною цього, стверджує Годованець, є недавня політика царського уряду, який “викачав із села корисних для селян у цей час людей”. Першочерговим завданням із поліпшення політико-просвітницької роботи на селі він вважав створення спеціально для села дешевої газети простою селянською мовою. *“Треба не тільки розхвилювать села, —* ***треба зламать їх світогляд*** (виділ. моє — *Є. С.*) і по вітру розвіять їхні забобони і негайно будувать новий світогляд...”, — писав Микита Годованець у своєму нарисі.

Варто б дослідити, чи пред’являли ці рядки Микиті Годованцю як обвинувачення в націоналістичній пропаганді під час слідства. Мабуть, що так. Бо виголошений 1937 р. вирок відбувати заслання в сталінському ГУЛАГу за участь у “контрреволюційній діяльності” та “контрреволюційній пропаганді” може бути цьому підтвердженням.

І хоча в публікації Микити Годованця “На селі” не згадувалося про діяльність “Просвіт”, проте загальна тональність розмови про потребу і важливість державно-просвітницької роботи була суголосна просвітянському рухові.

На жаль, “Нова Рада” через несприятливі умови припинила своє існування (1919 р.). Але й те, що було видрукувано на її сторінках упродовж усього періоду її існування (1917—1919 рр.) є яскравим свідченням великої уваги Української держави до проблем культурно-просвітницької роботи.

ЧУЖОЗЕМЕЦЬ НА ВЛАСНІЙ ЗЕМЛІ

До 200-річчя від дня народження Івана Вагилевича

Петро СІКОРСЬКИЙ,
президент ЛКТ “Рідна школа”,
професор, доктор педагогічних наук

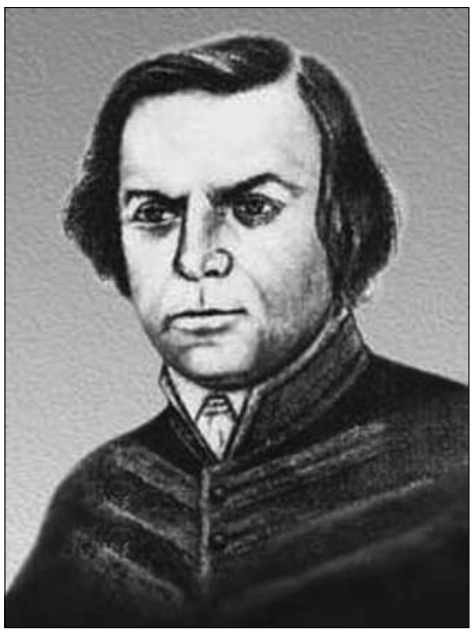

Письменник, фольклорист, філолог, громадський і культурний діяч Іван Михайлович Вагилевич народився 2 вересня 1811 р. у с. Ясень (нині Рожнятівського району Івано-Франківської області) у сім’ї священика, як і Маркіян Шашкевич. Разом навчалися у Львівській греко-католицькій духовній семінарії і Львівському університеті.

Іван Франко так характеризує Вагилевича під час його навчання у Львові: *“Бачимо молодого чоловіка, повного надій на будуще, спеціально на наукову кар’єру. Він знайомий з широким кругом інтелігентних і привілейованих людей, часто подорожує по краю, збирає етнографічні та всякі інші матеріали, носиться з науковими працями, про які згадують і заграничні публікації товариства”.*

Вагилевич був одним із організаторів громадсько-культурного об’єднання “Руська трійця”, співавтором і співупорядником альманаху “Русалка Дністрова”.

Діячі гуртка відважно стають на захист народної мови, відстоюють самобутність українського народу, збирають фольклор, актуалізують народні звичаї і традиції. “Руська трійця” добре усвідомлювала, що розвиток народної мови, видання книг українською мовою — найефективніший метод боротьби проти ополячення Галичини. Тому й поспішали молоді семінаристи видати книгу народною мовою. І першу книжку назвали “Русалка Дністрова”.

Тоді в Галичині ніхто й не підозрював, що вона, за І. Франком, стане “явищем наскрізь революційним”, а її автори — “першими будителями нашого народного Духу”. Ніхто тоді не привітав появу першої української книги в Галичині, натомість — кпини, зневага, переслідування... І вирок — спалити. Сьогодні з тисячі збереглося лише 215 оригіналів книжки.

У “Русалці Дністровій” Вагилевич опублікував поеми “Мадей”, “Жулик і Калина”, добірку народних пісень і передмову до них. У “Передговорі: К народним руським пісням” Вагилевич славить усну народну творчість за її мудрість, поетичну красу і за те, що в ній збереглися виразні відгомони наших державних традицій.

Національно-визвольними мотивами сповнена фольклорна частина “Русалки Дністрової”, а Іван Вагилевич брав активну участь у відборі зразків до неї.

Ще рішучіше висловлювався І. Вагилевич про прийдешнє відновлення державної незалежності на рідній землі в інших своїх наукових працях, публіцистичних виступах і листуванні. Захоплення України іноземцями оцінював як нещастя, коли Батьківщина “була виставлена на пограбування сусідів — угорців, поляків, литовців і навіть даків (волохів)”.

Вагилевич високо оцінював козаччину, а організацію і діяльність Запорізької Січі вважав формою державного життя. Він глибоко усвідомлював потребу єдності всіх регіонів України: “Оце ж ми всі — із-за Бескиду, від Тиси, з-поза Сяну і по Серету — з братією нашою задніпровою складаємо одне существо”.

У своїй граматиці української мови, що була видана 1845 р. у Львові, Вагилевич наводив приклади із рідної історії, які мали викликати в читача почуття національної гордості за свою колишню державу і посилити прагнення до її відновлення.

1846 року Іван Вагилевич був висвячений на священика. З грудня 1846 р. до 23 серпня 1848 р. виконував душпастирські обов’язки в с. Нестаничі. Про його діяльність або навіть перебування в Нестаничах відомо дуже мало, бо ніхто тим не цікавився.

Однак відомо, що І. Вагилевич жив у тому ж будинку, що й М. Шашкевич, бо разом із представниками парафії Вагилевич склав акт про те, що помешкання, в якому він живе, і господарські будівлі перебувають в поганому стані, але не з вини М. Шашкевича, а внаслідок старості, бо опорохнявіли і валяться.

Останній запис у книзі новонароджень Вагилевич зробив 23 серпня 1848 р., а відтак покинув самочинно парафію і поїхав до Львова. Чому Вагилевич самовільно покинув парафію у с. Нестаничі? На це він сам відповідав: *“1848 р. я жив на селі як адміністратор, маючи дуже щупле удержання. Тим часом ні звідси ні звідти декілька разів присилав до мене листи так званий “Руський собор”. Його тенденції видавались мені відповідними потребам часу, бо були вони — освіта народу на легальному шляху. Цей собор кликав мене обняти редакцію його часопису; я довго вагався... Нарешті я прийняв зроблену мені пропозицію в надії, що з свого боку причинюся до освіти й цим самим могтиму працювати над своєю дальшою освітою, нарешті, що цим робом сяк-так поправлю своє буття.*

Маркіян Шашкевич, Іван Вагилевич та Яків Головацький

Притім, опускаючи адміністрацію, через несвідомість, повідомив я був про те тільки о. декана. Коли припинився часопис, що його я видавав, 1849 р. належав я до стоваришеня, що займалось українським (руським) перекладом книг законів. І цього ж року прохав я всесвітлу консисторію дати мені якесь місце, але одержав 1850 р. декрет, що присудив мене на реколекції на неозначений час і своїм коштом. Ця кара дуже перестрашила мене. Отже, тоді радили мені як єдиний спосіб рятунку перейти до євангелицької Церкви, що я з великим жалем зробив”.

У Львові Іван Вагилевич редагував газету “Дневник руський”. Він став її редактором, бо газета пропагувала ідею українсько-польського зближення у Галичині. Насправді ж видавці намагалися підпорядкувати українські інтереси польсько-шляхетським великодержавним зазіханням. Однак у газеті Вагилевич проводив свою проукраїнську лінію. Було випущено всього 9 чисел і газета перестала існувати, бо, на думку П. Федченка, була “найкращою українською газетою”. З 1851 р. — хранитель бібліотеки Оссолінеуму, згодом перекладач урядових документів українською мовою. 1962—64 рр. — науковий керівник міського архіву.

Вагилевич є автором праць з етнографії і фольклористики — “Гуцули, мешканці східного Прикарпаття” (1838), “Бойки, русько-слов’янський люд у Галичині” (1841), “Лемки, мешканці західного Прикарпаття”, “Слов’янська символіка і демонологія (рукопис); з філології — “Передговор к руським народним пісням” (1837), “Статті про південно-руську мову”, “Граматика малоруського язика” (1845), “Замітки о руській літературі” (1848), “Українські польськомовні письменники”. До речі, “Замітки о руській літературі” були першою спробою осмислити історію української літератури.

Вагилевич уклав збірник українських народних пісень (опублікований 1983 р.), брав участь у складанні й редагуванні словника польської мови С. Лінде.

Вагилевич залишив значний творчий доробок у галузі археології, історії та спеціальних історичних дисциплін. Одним із перших опублікував результати досліджень археологічних пам’яток — скель у селах Розгірче (1838), Урич (1843), Бубнище (1862). Упорядкував міський архів Львова. Спільно з Я. Головацьким відкрив пам’ятки давньоукраїнського законодавства — списки Кормчої книги XII—XIII і XV ст.: зі статутами Володимира Святославича і Ярослава Мудрого. Разом з А. Бельовським переклав українською та польською мовами “Слово о полку Ігоревім” (1836, опублікував українською мовою 1884).

Опублікував чимало документів з історії Галичини і Буковини XIV—XVII ст. (1857). Упорядкував збірку документів про історію Львова і Галичини XIV—XV ст. і опублікував у багатотомному виданні “Акти земські та громадські” (т. 3—4, 1872). Брав участь у підготовці видання “Monumenta Polonial Historica” (1864). На основі зібраних та опрацьованих джерельних матеріалів склав “Хронологічні таблиці до загальної історії”, “Хронологію східних слов’ян”, “Хроніки південної і північної Русі, чехів, хорватів, сербів, болгар, Добровицької республіки”, “Історію польського народу 1038—1090” та опублікував працю “Монастир Скит у Маняві” (1848).

І. Вагилевич був **першим** із вітчизняних істориків, який проявив інтерес до Скиту Манявського — середньовічного культового, культурно-освітнього і фортифікаційного об’єкта. Івано-Франківська обласна організація Українського товариства охорони пам’яток історії та культури 1990 р. заснувала обласну премію ім. І. Вагилевича. Про І. Вагилевича польський письменник Я. Захар’ясевич написав повість “Учений”.

Варто сконцентрувати свій погляд на характері І. Вагилевича. Відомо, що він стояв на найбільш радикальних позиціях у питаннях про методи діяльності гуртка “Руська трійця”. Він постійно вимагав діяти більш рішуче. Зустрічаючись із селянами, виступав як палкий трибун і активний агітатор. Австрійська поліція заарештовувала його і вимагала від батька, щоб син “не вештався по селах і не підбурював народ”.

Відомий галицький науковець О. Огоновський писав, що в “русько-українській літературі нема письменника, котрий коротав би свій вік в таких злиднях, як Іван Вагилевич. Хоча він талановитий і невсипущий у своїх трудах наукових, та бідував гірко і не раз зі своєю сім’єю голодував”. А головною причиною його недолі була не лише “палка й упряма вдача”, а й суспільство, у якому він жив.

Яків Головацький зазначав, що Вагилевич — це “безневинний книжковий хробак, який тілом і душею відданий слов’янській літературі”. А К. Зап, який дуже близько знав Вагилевича, помічав його душевний розкол, безперервний неспокій і в листах до приятелів докоряв йому за це.

У своїй книзі “Українська політика кн. Адама Чарторийського перед Кримською війною” М. Гандельсман дає психологічну характеристику Вагилевичу. Він характеризує його як індивідуальність негармонійну і непослідовну через своє душевне сум’яття.

І. Бірецький у листах до Головацького зазначає, що “легко підпалити го можна, щоби зкривився простої дороги, котрою ми поступаємо, і поступувати хочемо все...”

Вагилевич був у постійному конфлікті з духовною владою, за своєю натурою він був світською людиною. Отримана в Нестаничах парафія була для нього великим тягарем, там було йому тісно і нестерпно. І якби не було 1848 р. “Руського собору”, “Дневника руського”, то, напевно, якась інша причина спонукала б його покинути парафію.

Своє ставлення до духовного сану І. Вагилевич висловив у листі до М. Максимовича 7 березня 1837 р.: *“От що то найгірш, що для южнорусин ніж іншого чину, окреме поповского, об хто не піп, так уж єму по-руски ані чирк. Рідко бо і русинів іноді найти як по селах, бо міщане і шляхта премаленько опроче чужих не наських... Лучкай, Левицький, Лозинський, Верещинський — усе попове; усе попове. І я на попа правю сє”.* А ще в тому листі він скаржиться на “глуху тишу жаху і душевну незгоду”, коли “недоуки безглуздії дурними стихами нудять”, суспільне життя називає середньовічною темрявою, в якій лише віра в майбутнє відродження “ум возносить”.

Іван Вагилевич — велика постать, яка багато зробила для українського народу. А його відступництво, перехід на лютеранство можна пояснити і ранньою смертю М. Шашкевича, який цементував “Руську трійцю”, і відторгненням його своєю духовною владою (переслідуванням греко-католицьким кліром, від митрополичих розпоряджень “священники мусять бути ідіотами”), своїми людьми, і відповідними умовами, а також своєрідним характером.

Свою трагічну долю вчасно збагнув і сам Вагилевич. У “Припам’ятній записці І. Срезневському” (1842) він написав: “А в душі моїй стільки гіркоти, серце палає і груди болять. Чому ж я на землі своїх предків є людиною чужою, обдертою і осміяною, чи за те, що вигодувавши в душі думку, що є соколом і як сокіл гордо піднявши очі, читав минуле і сучасне. Отже, я чужоземець на власній землі...”

“Ми спрагли, катастрофічно скучили за героєм, ми обезводнені браком героя”.

Михайло ІЛЛЄНКО: «КІНО ПОВИННЕ ФОРМУВАТИ НАЦІЮ»

Наш співрозмовник Михайло ІЛЛЄНКО — український режисер, сценарист, актор, член-кореспондент Академії мистецтв України, член Національної спілки кінематографістів. Натхненник і організатор фестивалю українського короткометражного кіно “Відкрита ніч”. Режисер і сценарист героїчного фільму “Той, хто пройшов крізь вогонь”, який отримав Гран-прі III Київського міжнародного кінофестивалю. Деякі кадри для цієї стрічки знімав у Південній Америці, у Кордильєрах, куди дістався на дев’ятиметровій яхті “Купава”. Тож розмову розпочали саме з фільму, в який вкладено так багато зусиль.

— Михайле Герасимовичу, де і коли можна подивитися стрічку “Той, хто пройшов крізь вогонь”?

— Ще не зовсім пройшов *(сміється)*. Виникла ідея показати наш фільм на III Київському міжнародному кінофестивалі, який відбувся нещодавно. Часу було дуже мало, і група зробила все можливе, щоб підготувати стрічку до показу. Це був єдиний український фільм, який демонстрували на цьому фестивалі. Фактично це був передпрем’єрний показ. Але фільм ще не готовий до виходу на екран, бо багато епізодів треба доопрацювати.

Я не був на цьому показі — не витримували нерви. Ми знімали стрічку чотири роки з великими перервами, аж по півроку, це забрало багато душевних сил. Для мене було передозування несподіванок — і я поїхав, вирішивши, що все, що має відбутися, відбудеться і без мене. Проте глядачі сприйняли стрічку дуже добре — адже саме вони визначали переможця фестивалю — і присудили їй головний приз. Я радий, що нам вдалося зламати ганебну, на мій погляд, традицію, коли на київських міжнародних кінофестивалях першим призом досі не було відзначено жодного українського фільму. Хворобливою гостинністю ми довели себе до такого стану, що скромно стоїмо зі своїм мистецтвом у куточку. А наші глядачі хочуть бачити своїх героїв, тож і реакція була відповідною.

Але фільм потребує доопрацювання. Наприклад, під час демонстрації зникав звук, бракувало сюжетних закадрових шумів, недосконалі комп’ютерні кадри тощо. Усі ці пазли повинні скластися, лише тоді це буде кіно.

— Нагадайте нашим читачам, про що фільм.

— Історія дуже проста, її можна переповісти кількома реченнями. Головний герой Іван Даценко народився в селі, під час війни став пілотом, Героєм Радянського Союзу. Потрапив до німецького концтабору, відтак до радянського, з якого втік. Згодом став вождем індіанського племені на ім’я “Тойхтопройшовкрізьвогонь”. Ця начебто проста фабула дуже цементує нашу розповідь. Тому глядачі нам вибачили недосконалості стрічки й аплодували, бо дуже давно хотіли побачити такий фільм. Перемога на фестивалі була несподіванкою. А тепер на творчу групу чекає цілком сподівана і запланована робота.

— Як довго вона триватиме?

— Роботи приблизно на місяць-півтора. У грудні сподіваємося на прем’єру з долбі-звуком, якого теж не було, бо створювати його довго, а часу було обмаль. А поки що маємо, сказати б, заготовку фільму. Ми показали його тим, хто довго чекав, й автори не мали права змушувати глядачів чекати ще.

— Ви шкодуєте, що закінчилася робота?

— Щоразу шкода прощатися з героями, з якими зріднився. Але врешті-решт треба ставити крапку, бо твір не може бути безкінечним. Для себе визначаю, що мені пощастило вдруге знімати фільм “Фучжоу”. У цих двох стрічках дуже схожі фабули: і там героя життя несподівано кидає з колізії в колізію, а завдяки своїм трішки дивним особливостям він переміг. Тут теж герой переміг обставини, але завдяки іншим якостям.

Думаю, що значна частина симпатій глядача в тому, що ми спрагли, катастрофічно скучили за героєм, ми обезводнені браком героя. В українському кіно це велика проблема. Глядачеві потрібен героїчний персонаж, він “підгодовує”, наснажує. У нинішній непростий час потрібен персонаж, на якого глядач рівнятиметься, за його характером визначатиме якості власної вдачі. Це дуже добре розуміють у Голлівуді. Там героя ліплять із фанери, з картону — з підручних матеріалів. Усупереч усьому. Голлівуд знімає кіно так, щоб воно формувало націю. Це, на мій погляд, дуже правильна позиція. Хоч американці знімають різне кіно — і арт-хауз, і складне, і депресивне, але головне у голлівудських фільмах — герой.

Глядач, гадаю, із вдячністю відгукнувся на сам характер нашого персонажа, на його життєвий шлях. Тож дякую Іванові Даценку, що він заклав генокод переможця. А ми просто використали це у своєму фільмі, адже історія цілком реальна.

— Цьогорічний фестиваль “Відкрита ніч” п’ятнадцятий, можна сказати, ювілейний. Які його підсумки? Що нового з’явилося в українському кінематографі?

— Наш фестиваль нарешті помітили і... проігнорували. Це єдиний фестиваль, який репрезентує тільки українське кіно. Адже ринок давно захоплено, і навіщо цьому ринку якісь українські фільми? А раптом на фестивалі зблисне якась зірка? А якщо ціла когорта? Тоді глядач зрозуміє, що його дурять, кажучи, що українського кіно, сценаріїв, режисерів, акторів нема. Тому ЗМІ фестиваль бойкотували. І це дуже прикро, бо ми вкладаємо в нього багато сил. Результат — хороший, бо і на цьогорічному фестивалі, і на попередньому було представлено фільми, які зачепили глядача за живе. Запам’яталися роботи Юрія Ковальова “Останній лист”, Жанни Довгич “Труси”, “Юлька” Ганни Жуковіної, “Нитка” Дмитра Сухолиткого-Собчука, “Собачий вальс” Тараса Ткаченка, “Рука” Олега Борщевського. Цікавий анімаційний фільм Сергія Нироненка “Гойдалка”, хочеться виокремити молодого режисера-аніматора Дениса Сполітака.

У журі була Марина Врода, яка одержала цього року приз на Каннському кінофестивалі. Ми не змогли поставити її стрічку в конкурсну програму, щоб не збивати з пантелику журі, тому його демонстрували поза конкурсом.

— Цього року фестиваль змінив місце?

— Для того, щоб фестиваль не відбувся, його не пустили на традиційний для нього Андріївський узвіз, хоч раз на рік він там нікому не заважав. А не пустили, мотивуючи тим, що масові заходи після 23-ї години порушують спокій громадян.

Спочатку дуже заплутався шлях між кабінетами, оскільки цим питанням тепер займається не Подільська райдержадміністрація, як раніше, а КМДА. Доки я з’ясовував, куди мені треба йти, які кому листи писати, що в них пояснювати, час збігав. Одне слово, ми перебралися у відокремлену від міста Мамаєву слободу.

— Проте глядачі вас знайшли?

— Знайшли, але втрати були. Багато з глядачів не знали, як туди дістатися тощо. Крім того, цілий день, а потім і вночі йшов дощ, а фестивальне дійство відбувається просто неба. Дощ ущух на світанку, а до ранку залишилось набагато менше глядачів, ніж традиційно це було на Андріївському узвозі. Але кожен, хто залишився, — із небайдужих, бо тієї ночі знайшов у тому показі щось своє. Наприклад, я — доповнення до фестивальної колекції “Відкритої ночі”, яку ми кілька тижнів тому возили в Полтаву. У Полтаві перегляд організував народний депутат України, голова обласного об’єднання “Просвіти” Микола Кульчинський, який, до слова, був ініціатором спорудження в рідному місті пам’ятника Іванові Мазепі. Парадокс: монумент готовий, але його заборонили встановлювати.

Перегляди в Полтаві пройшли успішно, зацікавлених не бракувало. Потім ми побували в Чернігові й у Сосниці на Чернігівщині. Чернігівці подарували нам власні короткометражні фільми, вельми цікаві. У Сосниці, на батьківщині Олександра Довженка, стрічки показали саме на день народження митця. Приймали нас дуже тепло, тож ми розуміємо: наші фільми потрібні людям.

— Чи відчували організатори фестивалю якусь підтримку?

— Нам дуже допомогла фінансово рада меценатів, яку запропонував створити PR-експерт і продюсер Андрій Різоль. Фестиваль відбувся саме завдяки їй. І хоч нас не пустили на Андріївський, ми “проросли” на кількох майданчиках одночасно. Синхронно фільми “Відкритої ночі” демонстрували у Львові, Івано-Франківську, Чернівцях, Дніпропетровську і в Запоріжжі на Хортиці. Тож якщо нас заборонять в Україні, знайдемо свого глядача хоч за кордоном.

— Не можу не запитати про яхту “Купава”, на борту якої в навколосвітньому плаванні Ви провели більш як півроку. Де вона тепер?

— Вона в найнебезпечнішому на Землі місці, яке називається Сомалійський ріг. А небезпека чигає не тільки і не стільки від стихії, а насамперед від людей, адже про сомалійських піратів чули всі. Екіпаж, з яким я спілкувався днями, вірогідно, вже зайшов у Червоне море. Хлопці поспішають повернутися до холодів. Хочеться побажати їм попутного вітру, бо дорога ще далека: Червоне море, Середземне, потім Чорне. А Чорне море взимку підступне.

Зараз на борту “Купави” хлопці вдвох: Юрій Бондар і Андрій Зубенко. Яхтсмени, які змінили мене і Валерія Деймонтовича, через півроку плавання повернулися на Батьківщину. Валерій Деймонтович, на превеликий жаль, нещодавно помер.

— Насамкінець традиційне запитання: що зніматимете надалі?

— Років 15 тому я запропонував екранізувати вірш Тараса Шевченка “У тієї Катерини...” і досі не можу пробитися з цією ідеєю. А тим часом за період незалежності жодної екранізації Шевченка не було здійснено, за радянських часів було п’ять чи шість. Як ікона, безперечно, Шевченко існує. Але його персонажі не розмовляють з екрана. Кажу не про цитацію чи тлумачення, а про те, щоб сама “тая Катерина” заговорила до глядача. Вочевидь, мою пропозицію сприймають як передозування Шевченка в нашому кінематографі.

Це буде фільм символічний, розгорнутий у часі, хоч сам вірш невеликий. Планую пригодницьку стрічку і водночас романтичну баладу: доки визволяли з полону Катерининого коханого, трапилося багато чого, зокрема Чорнобиль, тобто починаю з козаччини, а закінчую сучасною Україною, це буде не зовсім реалізм. Пропоную начебто біографічну передмову: хто герої Шевченка. У сюжетній лінії не відступаю від оригіналу, але моя історія не депресивна, а з тонусом, який нам конче потрібен. Після кожного нещастя — пожежі, війни, навали — Катеринину хату, яка була “на помості”, 14 разів відновлювали толокою. Піднімали з руїн, з попелу, з небуття. Якоюсь мірою це історія України.

Благодійний фонд “Велика родина” оголошує конкурс на кращий фільм до 200-річчя з дня народження Великого Кобзаря. Тож планую звернутися туди, бо для того, щоб запустити стрічку в роботу, насамперед потрібні гроші. А таланти й охоту ми маємо — не позичені, а власні!

Спілкувалася **Олена ШУЛЬГА**

ПЕРЛИНА ЛЮБОВІ

До 60-річного ювілею Раїси Харитонової

9 жовтня Раїса ХАРИТОНОВА (Талалай), наша авторка і колишня співробітниця, зустрічає свій ювілей. Здається, що ім’я цієї письменниці недостатньо артикульовано в нашому соціокультурному просторі. А творчість Раїси Петрівни — це поезія відчуттів, яка з часом обростає християнсько-містичними алюзіями, доповнюється есхатологічністю й надією на Воскресіння. У такій поезії дивовижним чином інтимне, особистісне поєднано з космічною епіфанією. Письменниця не прагне публічності. Вона не існує у просторі галасу та пліткарства, цинізму й антиестетики, в якому гине слово.

Дмитро ДРОЗДОВСЬКИЙ,
Інститут літератури
ім. Т. Г. Шевченка

У поезії Раїса Харитонова не автор, а поціновувач прекрасного, який живе у просторі естетики і внутрішньої гармонії зі світом. Ця гармонія не завжди легко дається, бо людське життя — не тільки світло. Проте митець знаходить у собі сили, аби відродитися в новому часі. Проза Раїси Харитонової, на мою думку, заслуговує, можливо, навіть на ще більший інтерес із боку сьогоднішніх читачів. У її етюдах і оповіданнях у найвищих формах явлено автентичність людського почування, прямостояння людини супроти голого прагматизму і цинізму, утривалення в нашому часі одвічно-прекрасних цивілізаційних істин, категорій етичної краси, моральності, милосердя, гуманізму. Часом у поезії авторки болючо-драматичними постають переживання з приводу втрати етичних підвалин “новітнього часу”, коли цивілізація почала вклонятися Золотому тільцю, випускаючи назовні те, що лежало у скриньці Пандори. За словами Вадима Скуратівського, “Раїса Харитонова рішуче дистанціюється від тієї штучної архітектури”. Поезія замовкає, коли люди втрачають здатність чути одне одного, коли насувається величезний соціокультурний комунікаційний розрив, коли краса більше не є істиною й душевним благом. А ліричний суб’єкт Р. Харитонової пізнає світ саме через красу, що є єдиноможливою філософією митця”.

Я жити не хочу, не можу
у світі, що живиться сміттям.
Мені пасують шпага і лати.
Благослови, дай мені сили
зелене знамено тримати.
Якщо ж доведеться впасти
всечасністю в цю сучасність —
то снігом пухнастим
чи життєдайною зливою.

“Сучасність”

Художній простір прози Раїси Харитонової (зокрема в книжці “Триколірна Дуся”, 2005) гуманістичний, подібно до прози польської авторки XX ст. Марії Домбровської, тут також у невеличких ескізах реальності, замальовках, етюдах відображено непідроблені цінності людини, зокрема через ставлення до тварин. Свого часу Микола Вінграновський та Анатолій Дімаров високо поцінували прозові проби пані Раїси. У цих творах, здається, немає категорії Зла як категорії самостійної, онтологічної. Зло постає результатом понівеченості людини. Як і в ренесансний період, людина в цьому просторі наділена “вільною волею”, саме в людині покладена міра всіх речей і здатність до вільного вибору. Зло починається внаслідок неправильного співіснування з природою, якихось зовнішніх, накинутих форм і правил. І саме людина може перемогти Зло милосердям, Любов’ю, яка не має обмежень. Любов до тварин, дітей, зрештою, всіх сущих на цьому грішному світі — це те, що вирізняє письменницький стиль авторки.

Прозові тексти Раїси Харитонової (Талалай) не мають зайвої ліричності чи солодкавості, вони написані часом досить “телеграфічним” стилем, стилем констатації дійсності. Але такий “стильовий мінімалізм” і забезпечує потрібний естетичний ефект: в уяві читача змальовано яскраві, зримі художні образи. Читач легко переносить себе у сконструйований простір, у світ неподільності людини та природи. Тварини в тому просторі також мають дивовижну здатність відчувати і допомагати людині ставати собою. Ці тварини переважно котячої породи, тобто істоти незалежні від народження, горді й самобутні, здається, навіть зі своїм поглядом на речі. Та й інші тварини-“герої” Р. Харитонової дивовижним чином відчувають людину. Яскравий приклад — оповідання “Кузя” про пса, якого господиня змушена передати своїй приятельці. А собака відмовляється приймати їжу з рук “чужої господарки”, він переживає розлуку як зраду. Процитую “пуант” цього психологічного етюду:

“— Кузя, я принесла тобі вечерю.

— Гр-р-р-р! — Кузя вишкірив зуби і погрозливо притис до голови свої патлаті вуха. Про те, щоб відв’язати мотузок від паркану, було страшно й подумати. Тож Ольга примирливо відізвалася:

— Я тебе розумію, але все ж таки поїж. Каша ж гречана.

Ольга три дні промучилася з цією тварюкою — варила двічі на день йому різні каші й викидала, наче у неї грошей кури не клюють, щоб харчі переводити. Таке мале, кудлате, а характер має. Вона йому їсти несе, а він ще й гарчить. На

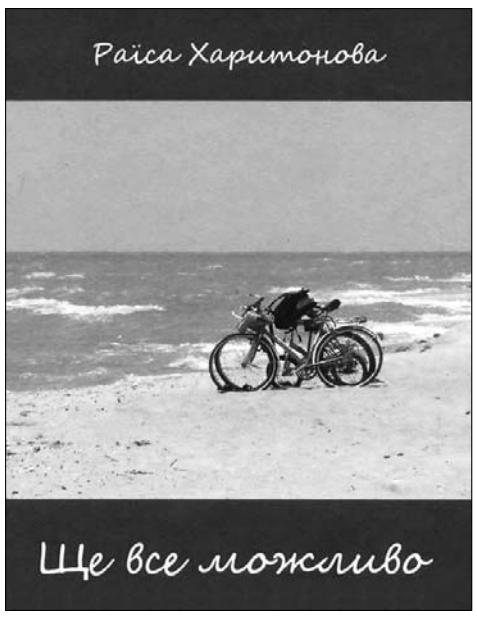

ранок четвертого дня Ольга принесла йому курячого супу, який варила вже і собі, і йому. Кузя незворушно лежав. Жінка наважилася підійти до нього і тільки-но хотіла перед ним поставити миску, як він підскочив і клацнув зубами її кофтину. Ольга злякалася, перечепилася і, падаючи, сіла. Щоб дуже забилася, так ні, але чомусь так стало боляче, і вона заплакала.

— Свиня ти невдячна. Я тебе у смерті відібрала, а ти ще й кусати мене... Думала, що ми, які нікому в цьому світі не потрібні, будемо друзями, а ти кусати мене... Ти за що мене ненавидиш? За те, що я тебе пожаліла? Свиня ти, свиня невдячна...

Сиділа навпроти собаки, обхопивши руками коліна, і плакала. А як наплакалась, згадала про свій радикуліт і довго піднімалася. Засмучена, підпираючи однією рукою поперек, пішла заспоришеною стежкою на город. Малина давно перестигла й осипалася” (“Триколірна Дуся”, С. 17—18).

Ця невеличка замальовка розгортає перед читачем драму стосунків людини і собаки, ця драма щемка і не лишає байдужим.

Поезія Раїси Харитонової часом занадто особистісна, біографи могли б легко звіряти з нею пульс реального життя авторки. У цій поезії є розпач та біль, здатність до переродження в любові, віднаходження в собі нових душевних сил, які змушують жити. Проте саме з болю, як зауважує в передмові до “Чорної перлини” письменниця Любов Голота, і виростає справжня перлина поезії: “Про які поетичні фігури будеш думати, коли перед тобою — розверзнута грудна клітка, а в ній тріпоче живе поранене серце? Втім, авторці у її віршах — голосіннях, стогонах, заклинаннях, прокльонах, молитвах — вдалося перейти оту межу, що за нею особисте стає безособистим і забуваються імена, стираються дати і, на щастя, читача вже не цікавлять персоналії і ситуації житейські, бо він чутливо вловлює оте архетипне, пісенне, безвічне: “навкруг мого серця як гадина в’ється” або “кохання-кохання, з вечора до рання”. Розпука й печаль, любов і пристрасть стають енергією слова, енергетикою творення віршів, які, здається, й самі не захотіли бути лише кардіограмою почуттів авторки, а зажили самі по собі у цьому світі, у нашому дивному часі. Дивному, бо — хвала Господу — ми ще не втратили здатності відчувати природне, ще вміємо відділяти зерна від полови, ще знаємо, чим справжня перлина відрізняється від штучної, вирощеної без болю”.

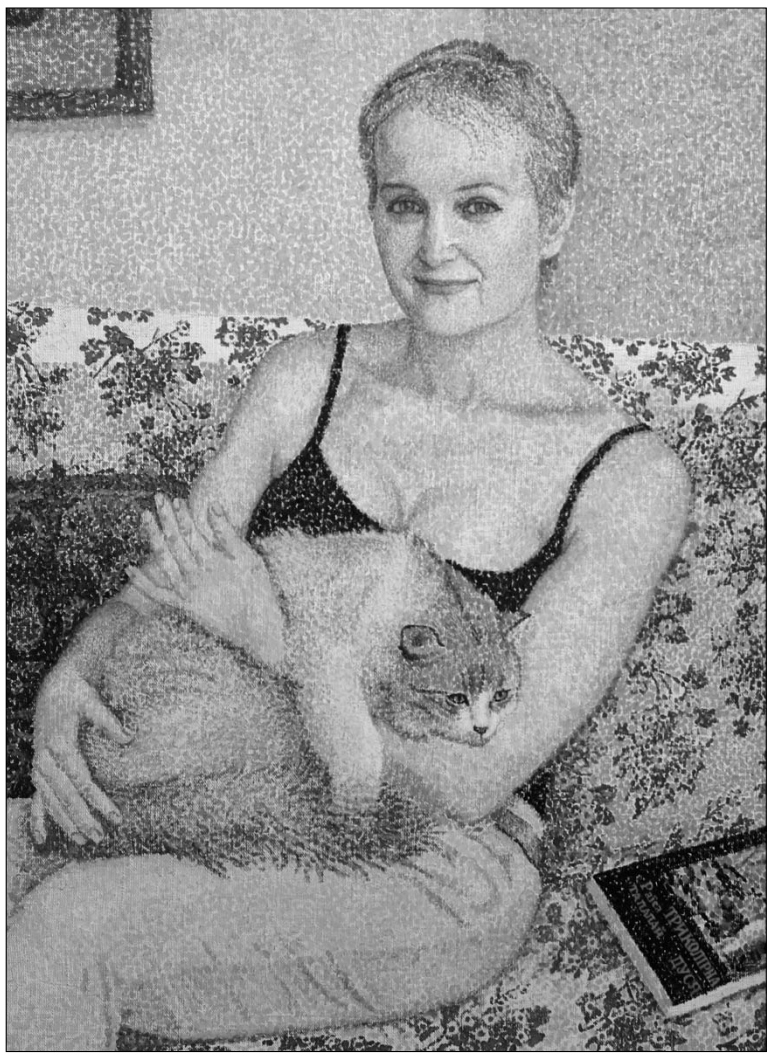

Портрет Раїси Харитонової.
Художник Рафаель Багаутдінов

Поезія зі збірки “Чорна перлина” (“Факт”, 2008) виповідає самісіньке дно жіночої душі, а поезія Раїси Харитонової завжди жіноча, а тому інтимна, тонко передає палітру внутрішнього почування. Особливе місце в ній посідає “родинна тема”, поетичні присвяти дочці (“Моїй Соломії”, пише пані Раїса).

Блукає душа в лабіринті,
шукає розірвану нить.
Від неї сахаються тіні
у люстрі запнутому. Цить!
Цить, доню моя. Зупинися.
Не треба синичку лякати:
вона залетіла в кватирку,
можливо, щоби передати
від тата, від нашого саду,
від змерзлого в скельце озерця
гірку крапелину калини —
як крапку останню?
Як покаяння?
Як часточку серця?

Є в поетичному космосі Раїси Харитинової іронія й самоіронія, є гротесковість і навіть елегантна жіноча епатажність. Проте вже у збірці “Ще все можливо” (“Щек”, 2011) гіркий розпач переможено світлою енергією життя. Поетеса ніби знаходить друге дихання для життя заради інших, для насолоди від сонця і води, неба й птахів. Мушля розпачу осідає в океанських нетрях, а натомість з’являється простір переродження плачу на сміх, іскрометний і не удаваний, як і все в художньому просторі Раїси Харитонової. Тут немає фальшивих акордів. Як зазначив у післямові до книжки “Ще все можливо” Вадим Скуратівський: “Колись один французький поет, який аж сам заблукав у лабіринтах своїх вишуканих абстракцій, сказав художнику: але ж, Дега, вірш складається не з думок, а зі слів.

А якщо точніше, не просто зі слів, а із тих, які ніби щойно семіотично відклалися від означуваної речі, ще вповні зберегли всю її “речовість”. Останню поетка завше відчуває і відчуватиме сильніше, аніж протилежна стать.

Якби не певні непевні асоціації, належало б витворити термін довкола “жіночої поезії” на кшталт — жіночий матеріалізм цієї поезії. Взагалі “матріархальним” інстинктом, чуттєвістю переповнена у ній пам’ять берегині й дарувальниці того чуттєвого. Такий “матеріалізм” поетки Харитонової, що у ньому із благовісної пітьми тієї пам’яті виринають, проступають живоносні рядизнаки речей, що їх, здається, можна торкнутися руками, “*...торкаюсь їх, нетканих, руками”*. Чи то нерукотворне, що його *“Бог колись у перші дні торкав”*, чи то хай і рукотворне — *“сріблястий алтабас”*, що закутав степ. Алтабас — то перська парча. І виткала її, зрозуміло, жінка, і згадала — теж жінка, ткаля образів”.

Можливо, часом поетичні акорди пані Раїси занадто притишені, інтимні. Але ніколи вони не хиблять у просторі етики. А тому й настільки важкими видаються вірші, в яких оприявнено біль ліричного суб’єкта від того, що нинішній поезії доводиться існувати поряд зі смітниками сучасності.

Небо задимлене і засмучене.
Втрачено світлий простір.
Пробиваємось крізь матюччя.
Плечі у хлопців урозкид,
у дівчат рожеві обличчя —
напризволяще — душі.
Сором їх не пече, не мучить.
Глевтяками сленгу давляться —
бавляться.
Обминаємо їх полохливо —
страшна молода
і брутальна сила.
Сороконіжками оголошення:
“Здам...”, “Віддамся...”,
“Продам...” —
чи то тікають від податківців,
чи то танцюють канкан.
Як вижити у твоєму світі,
зматючене тисячоліття,
де вбивають дітей, батьків,
де скасовано всі заборони,
де реклама —
“Скарби” Пандори!..
а вчорашні міста і села —
смітники і руїни <...>

Ув останній поетичній збірці “Ще все можливо” трагічність від зрад, розлучень і втрат, острах від приходу в цей світ демонів доповнюється акордами любові до життя: сумна тональність суттєво змінюється; тут уже і “радість перемін”, і “час інволюції духу” — пантеїстичний життєствердний гімн сонцю й усім земним стихіям, що поєднався з християнським світовідчуттям і вірою у Воскресіння. Любов знову перемагає. Таке воскресіння пережила й сама Раїса Харитонова. Сьогодні, відзначаючи свій ювілей, вона виокремлюється молодістю світовідчуття, тонко відгукується на реалії зовнішнього світу.

А ніч ясна, коротка і духмяна,
Густе вино у жилах, а не кров.
Поєднані солодкими гріхами,
обпечені словами і губами...
Чи виправдає Бог нас за любов?

“Українська свобода — путана хмільна, їй давно вже пора сповідатись” .

НАТАЛКА ПОКЛАД: «ПРОФІЛЬ ПОВСТАННЯ»

* * *
Ми кричали: “Свята!..” —
і молилися їй,
ми за неї боліли й страждали...
Видавалось нам:
той, що попереду, — свій,
він грудьми захистить ідеали...

...Усе тихше — ярінь,
усе далі — луна,
перекуплено душі й мандати...
Українська свобода — путана хмільна,
їй давно вже пора сповідатись.

ЧОМУСЬ

І гордий шелест клятв,
і охкання кишень...
Вожді, апостоли і церемоніали...
Не удостоїв нас увагою цей день, —
та й ми йому ціну не нині склали.

Вузда не дзенькає на слово незручне,
ніхто не лізе з міркою у душу...
Живі чи ні? Світ — мов
крізь сито крижане.
І люди — наче іграшки із плюшу.

День перефарбувань, розбігу та інтриг.
День ґвалтів, що
зігріють кров зів’ялу...
А ми співали той — усенародний — здвиг,
ми звалися чомусь жерцями ідеалу.

* * *
Страшні не вони, бо вони — вороги.
Страшні ті, що друзями звались
учора, а нині здають тебе: гинь...
Завали на душах, завали!..

Гукаєш: “Братове, та ж правда – одна!
А зло вдарить й вас бумерангом...”
І чуєш: луна шепотить імена,
і зрада смердить, наче брага.

Cito

*
Як огранилась культура!
Рвися — не промаж...
Конформізм і кон’юнктура —
вищий пілотаж.

*
І немає драми,
і нема єлею:
як вона із нами,
так і ми із нею...

*
І принесли з собою дух трутизни
та ніч хули...
Вони прийшли забрати в нас Вітчизну.
Вони прийшли...

* * *
Стоока, стовуха на вікнах примула,
і трудяться — шамкають-шепчуть роти...
Стукацька епоха, здається, минула,
але стукачів ще — хоч греблю гати.
Сидять вони вище, сидять вони нижче,
кидаються враз, лиш почують: “Ату!..”
Як черви, підточують душ пахноту
і роблять із цього життя кладовище...

БЕЗ РУПОРІВ

Л. С.

Усі це проходять. Та тільки не разом.
Усіх іспитує життя.
І оди втихають, і глухнуть хорали,
і тільки зітхання-виття
самотнього серця, сповитого болем...
Ревізія сонць і висот.
Лише телефон незрадливо з тобою —
сховав твою правду, мов дзот.
Агов, грізна весно, така нелюдима!
Затоко й дорого, — агов!
Світ переділився очима й дверима
й рече християнську любов.
Агов, депутати із Храму й Притону;
агов, президенти й брати, —
масних декларацій розкидано тонни,
а прихистку не віднайти...

ПРОФІЛЬ ПОВСТАННЯ

Тулумбаси осені – каштани.
Буде страта. Буде біль і жаль.
І ти ринеш у прощальний танець,
розметавши золоту вуаль.

І рвонеться зойк несамовитий
в коливкої ситої юрби...
Це пора востаннє полюбити
і явити лицарку з раби.

І зітерти грим, зірвати маску
і почути, як болить межа...
Б’ють, віщують зміни тулумбаси,
ера спить на кінчику ножа.

СУТЬ

Кінь, що коло цвинтаря пасеться.
Яблука, що продають жінки.
Зело, що розговорило серце.
Пес, що витяг морду до руки...

Не забери, Господи, від вуст моїх
слова Твого.

Світ, що розколовся на контрасти.
День, що забродив і заблудив.
Страх, що знов загонить нас у пастку.
Клич, що раптом душу причастив...

І буде записано:
в ніч, коли Він молився,
ви спали.

* * *
Ось і все.
Дзвонар у дзвін загатить.
Свічі — в ряд...
Не суддя.
Я тільки індикатор
ваших правд.

Сходить сонце — сіро, примусово.
Колотнеч.
Залишаю при собі лиш слово.
Слово-меч.

Може, на оці новітні ґрати
(кажуть, рай).
Може, самотою розривати
свій одчай.

СТЕРЖЕНЬ

Позначені вогнями меж,
ми стали інші,
і чорно-золотий кортеж
крізь наші вірші
летить. Уже нема жалю,
лише зневага.
І те, що я не відмолю, —
як вічна спрага,
як палімпсест, що заховав
нить родоводу...
Летить кортеж поміж заграв,
епоха бродить,
торгує, нівечить, ростить, —
вогненні межі.
Між них — душі гірка блакить:
з графіту стержень.

ІЗ ЦИКЛУ “ОЗНАЧЕННЯ”

*
Різка, і горда, й войовнича,
осколок нетутешніх рас,
куди летиш? куди їх кличеш?
немов батіг їм — твій екстаз.

Хитлива рінь, дощі Господні...
Все піде вглиб, де пам’ять спить,
де, ні гарячі, ні холодні,
арканом ловлять срібну мить.

*
Безпечний світ абстракцій. Ти — на троні.
А ми — в полоні ще, ледь-ледь притомні.
Чи Дон-Кіхоти, а чи Куліші,
клекоче буря в кожного в душі.
Розлом проліг крізь неї тектонічний:
минуле із майбутнім, день із ніччю,
і лет, і бій, і віражі круті...
і за святе — взялися не святі.

* * *
На Михайла — білий кінь,
сто кривавих голосінь.
Я рятуюсь — утікаю, —
не догонь мене — зустрінь.

Прирікала самота
сім печалей на вуста.
Я завчила не відразу
сиву азбуку хреста.

І пророцтва парних свіч,
і тотальність протиріч...
Сколихнеться пломінь-голос —
отже, ти ідеш навстріч.

Ти ідеш, а кінь летить.
І життя — лиш мить, лиш мить.
Бачу: на екрані білім...
Ні, ще рано, душе.
Цить.

* * *
Сон цей ласкавий, сон цей багатий
хай не кінчається:
мама стоїть біля нашої хати
і усміхається.

В білій хустинці, в блузочці білій,
тіла засмагла мідь...
Мама стоїть — і крізь всі заметілі
каже очима: “Приїдь...”

* * *
Пам’яті мами

Луг зелений — аж сміється
(любо-гарно всім весною);
кінь у лузі напасеться,
наговориться з травою.
Скаже їй: “Травичко мила,
так мені потрібна сила...”
А трава прокаже: “Коню,
напасайсь, я не бороню...”

* * *
Я весні дорікнула: — Така ти сумна,
легко впали твої всі колоси... —
І наклала на мене покуту весна,
бо терпіння, сказала, підносить.

Я в терпіння вгорнула свої ночі й дні
і весні посилаю памфлети...
А хтось квітку малює мені на вікні,
білу квітку з чужої планети.

30.VIII

Володимиру

Ще нині, ще взавтра —
серпневого сонечка гра;
та голі городи і ниви зітхають: пора...

Ще нині, ще взавтра,
а потім заляже сльота,
і згорбиться місто,
й заплаче, немов сирота.

Ще нині, лиш нині —
а взавтра зламається вісь,
і скаже поблажливо вересень:
“Тільки не бійсь...”

* * *
Співає, і носить намисто,
і варить борщі смачні,
і в хаті у неї чисто,
і діти її несумні.

Та, бачте, є вада: віршує
і має на все погляд свій,
і всі настанови їй — всує,
і спробуй таку — зігрій...

* * *
Чому мені ця жінка так болить?
Чому мені ця жінка — цвях в долоні?
А навздогінці — ревисько погоні,
і луни, обережні та солоні,
й холодна непроглядь обаполи.

Як видивитись німби золоті?
І як запам’ятати віщі знаки, —
коли цей зирк — бездомного собаки,
і два світи між нами — дві клоаки,
і вік, що, як вощана свічка, стік?..

* * *
В печерах самоти пахуче слово спить
і снить мене — оту, яка вже все спізнала.
...А я клянусь юрбі.
З юрби, як із ропи,
виловлює мій день до хліба трошки сала
і труїться...
Й кричить мені про ту
пекучу жінку — втікача-арбітра, —
що душу не пустила в суєту
і виграла страшну — за Слово! — битву.

* * *
“Горличко-голубочко,
пташечко шовкова,
так туркочеш лагідно, —
про що твоя мова?”

“Про весну і літечко,
що минули швидко,
а ген поза стернями
вже і зиму видко...”

* * *
Не май образ на світ цей,
бо він такий, як є:
бере тебе за свідка,
а грає за своє.

Тобі наобіцяє
і слави, і щедрот;
і видасться: йдеш раєм, —
а ти... летиш на дзот!..

А часом — небо чорне,
й не вирватись з облав...
.....
Та скільки ж втіх для тебе
цей світ приготував!

* * *
Лагідні й погідні вересневі дні,
Молоденька осінь каже щось мені.
“Осене, не чую! Ти кажи для всіх...”
А вона сміється — золотий той сміх.

ТАЄМНИЦЯ САДИБИ ФОТІЯ КРАСИЦЬКОГО

Марина і Едуард КІРЮХІНИ
Фото **Олеся ДМИТРЕНКА**

Коли на Пріорку приходить вересень — оживають дивні образи нашого минулого. Якось по-особливому щемить серце і наводить на сумні, але світлі роздуми про вічне, про сутність існування людини на землі. Ця історична місцинка — народне та національне надбання, бо переплітається з іменами великих творців культури. Ось березовий гай, що в останній свій приїзд в Україну й Київ надав притулок Тарасові Шевченку. Про це свідчать меморіальна дошка з короткою оповіддю про події та хата-музей. А ще 400-літній дуб — під ним любив відпочивати і творити поет. Його необхідно ретельно оберігати й лікувати, щоб уберегти цю святиню. Недалеко дрімає, оплетена виноградом, старовинна садиба-музей художника Їжакевича. А там, десь біля Покровської церкви, живе своїм утаємниченим життям садиба художника Фотія Красицького, виграючи на сонці синіми шибками вікон... Втім, вона потребує невідкладного захисту.

За переказами, близько 1900 року цей невеликий білий будиночок зі старим тінистим садом молодий художник Фотій Красицький придбав у місцевого священика. Відтоді на гостину до нього потяглися визначні діячі української культури та історії: родини композитора Миколи Лисенка, театрального діяча Михайла Старицького, гостював тут і історик Михайло Грушевський, і Леся Українка. Її вабили романтична, затишна садиба, цікаве творче товариство, густий великий сад зі столітніми горіхами і, безумовно, сам господар — молодий, статний, енергійний і талановитий художник. На той час це був досить екстравагантний митець. На даху веранди він ставив мольберт і писав із натури колоритні пейзажі, адже на обрії було видно київську далину.

1904 року Фотій Красицький написав чарівний і неповторний портрет Лесі, один із двох, які були створені за життя поетеси. Коли дивимося на це полотно, крізь пастельно-сірі тони, немов жива, ніжна та незламна душа Лесі розмовляє з нами.

Зберігся родинний переказ про симпатію між Ларисою Косач і Фотієм Красицьким. Дочка художника Галина пригадувала: “Так, батько не раз згадував і розповідав про Лесю. Він був тоді, на початку XX сторіччя, молодим та гарним, на Лесі ж хвороба вже поставила рокову печатку, що й відобразив батько в портреті 1904-го. Вона — тулилася до нього, щоб отримати життєву енергію, що била з нього через край. Його ж вабила її шляхетність, витонченість, наростаюча популярність у мистецькому середовищі”.

Коли восени ви підходите до музею-садиби Фотія Красицького, вас зустрічають мальви і чорнобривці, висаджені біля місцевої школи, — улюблені квіти Лариси Косач.

Якщо відчинити хвіртку й оминути білий будиночок зі старовинною верандою, оплетеною заростями дикого винограду, можна потрапити в сад. Ви йдете стежками, якими ходила поетеса, відчуваєте дивний подих часу і потрапляєте в полон образів минулого, які начебто постають у нашому суєтному сьогоденні. А ось і столітні кизилові кущі, посаджені, мабуть, на згадку особисто всесвітньо відомою літераторкою. Вони дивом дожили до наших днів і кожну нову осінь зустрічають червоними плодами. Свого часу, за переказами сім’ї Красицьких, ці загадкові дерева Леся привезла з гірських монастирів Кавказу, щоб посадити на цій мальовничій околиці. Мабуть, на згадку про своє перебування тут. Недаремно на Сході кизил, дозрілі плоди якого асоціюються із краплинами крові, має сакральне значення.

Утім, останнім часом на Пріорку лютою ордою посунули забудовники-недоброзичливці. Винищують зелені насадження. Закон поки що мовчить. Виникає важливе запитання: “Чому сучасні українці так погано шанують і захищають свої святині й цінності? Які, до того ж, є європейським і всесвітнім культурним надбанням”. Невже це прояви неоколоніального менталітету?

1987 року, на місці, де зараз розташована садиба-музей Фотія Красицького, вже розпочинали будувати шістнадцятиповерхового монстра. Тоді активісти УКК (Українського Культурологічного Клубу) за підтримки ЗМІ організували відчайдушний спротив і допомогли нащадкам Фотія Красицького зберегти садибу від знесення. Активіст УКК Григорій Міняйло (нині покійний) ліг під трактор, коли той прямував на Лесині кизили та мистецький будиночок із досить великою охоронно-меморіальною дошкою відомого художника. До речі, Фотій Красицький — онук сестри Тараса Шевченка, Катерини.

Під час війни 1943 року до Фотія Красицького прийшли гестапівці й нав’язливо запропонували намалювати великий портрет Гітлера у повний зріст. Старенький художник відмовився. Над ним жорстоко знущалися, били. Але він виявився незламним, як свого часу Леся Українка. Після цього випадку він уже не зміг піднятися, не дивлячись на величезні зусилля свого друга, ще царського лікаря, місцевого світила Ященка.

Щоосені опадають криваві сльози вікових кизилів, цих суворих охоронців, які залишила після себе Леся Українка. Вони свідки багатьох легенд і таємниць.

З КИЄВА ДО КАЧАНІВКИ ЧЕРЕЗ НІЖИН

Надія ОНИЩЕНКО,
м. Ніжин
Фото автора

Так називається путівник, щойно виданий у Київському видавництві “Кий”. Це подарунок Національному історико-культурному заповіднику “Качанівка” до його 30-річчя від “Благодійного фонду “Ніжен” та авторів Віктора Баранова й Ігоря Качуровського. Лише 165 кілометрів від столиці до цього земного раю, у якому, за висловом ічнянської поетеси Любові Карпенко, “Ніжна тиша огортає музику небес”. Природа, історія й архітектура поєдналися тут в єдиному комплексі, аби піднести нас до висот духовності. Нею наснажували свою творчість Тарас Шевченко і Микола Гоголь, Михайло Глінка й Микола Ге, Євген Гребінка й Марко Вовчок, Пантелеймон Куліш і Ганна Барвінок, Ілля Рєпін, Михайло Врубель, Мстислав Добужинський, Ігор Грабар, Олександр Довженко. Качанівські музи, які незримо присутні тут уже третє століття, надихають митців. Власники Качанівки: від генерального осавула Івана Ломиковського до барона Михайла Оліва та його дружини Олени — розбудовували український маєток, наповнювали його музейною експозицією. Найбільший внесок у цю благородну справу зробив Василь Тарновський-старший, який, навчаючись у Ніжинській Гімназії вищих наук імені князя Безбородька, дружив із Миколою Гоголем. Отож кілька сторінок ілюстрованого путівника присвячені Ніжину, де 1881 року встановлено перший пам’ятник видатному письменнику. А ще Ічні, Іржавцю, Парафіївці, Петрушівці, неподалік яких і розташована Качанівка.

Саме в Ніжині народився, а в Крутах минало дитинство професора, поета, літературознавця, лауреата Національної премії імені Тараса Шевченка Ігоря Васильовича Качуровського, який нині мешкає в Мюнхені і є завзятим грибарем. Друга частина видання — унікальний і своєрідний “Путівник для грибарів”, створений Качуровським спеціально для залюблених у тихе полювання.

Про українізацію Качанівки Василем Тарновським-старшим, банкрутство Василя Тарновського-молодшого через колекціонування, про химери кохання в маєтку, про доброчинність родини Харитоненків ви прочитаєте в путівнику і захочете відвідати описані місця. Тут знайдете і телефони, і адреси, і шляхи проїзду.

Це вже 21 видання про історико-культурну спадщину Чернігівщини, здійснене за фінансової підтримки “Благодійного фонду “Ніжен”, головою наглядової ради якого є генеральний директор ТОВ “Просвітньо-виробничо-комерційна фірма “Сяйво” Микола Шкурко.

“Нинішня влада не має чіткої проукраїнської спрямованості у питаннях культури та духовності”.

ВРОНСЬКИЙ І ОВОД У КОНТЕКСТІ УКРАЇНСЬКОЇ РЕАЛЬНОСТІ

Хрестовоздвиженська церква — усипальниця Раєвських, с. Розумівка

“Сім’я Раєвських в історико-культурному просторі слов’янського світу” — таку претензійну назву мала міжнародна (взяли участь офіційні делегації Республіки Сербія та Російської Федерації) науково-практична конференція, присвячена 240-й річниці з дня народження Миколи Раєвського, героя війни Росії з Наполеоном 1812 року. Його внук, так само Микола Раєвський, був учасником визвольної війни сербів проти турків. Тож інтерес зарубіжних гостей можна зрозуміти і пояснити. А до чого тут Україна? Річ у тім, що свого часу граф, один із гетьманів України Кирило Розумовський, подарував село Розумівку та довколишні землі своїм родичам (в якомусь розумінні — сватам) Раєвським. Тут, у селі Розумівці Олександрівського району збереглися Свято-Хрестовоздвиженський храм і родинний склеп Раєвських, де поховані останки загиблого у серпні 1876 року полковника Миколи Раєвського, прототипу літературного персонажа — графа Вронського (принаймні так стверджує краєзнавець Володимир Босько). Кілька років тому тут створено комунальне підприємство “Історико-архітектурний заповідник родини Раєвських”, яке разом із органами державної влади та обласним краєзнавчим музеєм стало співорганізатором конференції.

Світлана ОРЕЛ,
м. Кіровоград

Власне, про конференцію та відзначення цього своєрідного ювілею йшлося вже давно. Рід Раєвських (випадково чи ні, сьогодні це стверджувати дуже важко) став центром кількох міфів, які активно продукувала Російська імперія для підтримки свого ідеологічного каркасу. Зокрема широковідомий випадок, коли старший Микола Раєвський ішов у атаку, взявши за руки своїх малолітніх синів. Цей випадок свого часу був майже хрестоматійним, та сьогоднішні краєзнавці й історики його просто висміюють. Разом із тим генерал Раєвський, очевидно, мав певні досягнення на військовій ниві, які цікаво було б проаналізувати з погляду нинішніх реалій.

Було в цій родині, крім геройства та мужності, чимало моральних проблем, які в російській історії трактувались як перекручені й виставлені в абсолютно позитивному ключі. Той же міф про Марію Волконську, яка жертовно поїхала в Сибір за своїм чоловіком-декабристом. Краєзнавці, які досліджували ту епоху, стверджують, що Марія не любила Сергія, заміж за нього вийшла з примусу, зате палала пристрастю до одного з братів Поджіо, теж декабристів. Можливо, саме ця любов і повела її в Сибір?

Нинішня конференція мала б зробити перші кроки у розвінчуванні цих міфів, тоді вона могла б справді викликати інтерес і мати певну наукову цінність. На необхідність свіжого погляду на усталені основи декабристознавства, на війну 1812 року лише натякнув київський науковець, доктор історичних наук Григорій Казьмирчук. Загалом на конференції повторили багато російсько-радянських штампів, що стало ще однією віхою в утвердженні стереотипів минулого. Місцем проведення такого заходу не повинен був ставати Кіровоградський педуніверситет, де мають панувати сучасні історичні дослідження, де необхідно утверджувати український погляд на минуле краю, а не констатувати нафталінові концепції, які сьогодні пристосовують до нового проекту — “русского міра”, відверто ворожого і руйнівного для гуманітарної аури України.

Храм, склеп, що в Розумівці, територію навколо варто опорядити, осучаснити. В останні роки тут багато зроблено. Але вражає необґрунтована помпезність щодо місця та ролі Раєвських у вітчизняній історії: “Роль цього талановитого, відважного і шляхетного воєначальника в ході російсько-наполеонівської війни важко перебільшити. Та й подальші представники цього славетного роду залишили значний слід в історії Росії, України та Сербії”, — не приховує замилування місцевий журналіст. Що це, як не загальні слова, які чітко демонструють, як працюють імперські стереотипи, десятиліттями насаджувані російською пропагандистською машиною...

Який конкретно значний слід в історії України залишили Раєвські? Якби було зроблено хоч щось значиме, то в нинішніх трубадурів, на кшталт процитованого, вже б труби потріскалися від наполегливого гудіння! А так — загальні слова. Цікавий нюанс: чому такого шляхетного сподвижника, борця за права народів, захисника принижених і експлуатованих сербів зовсім не зачепила підневільна доля українського народу, серед якого жив його рід? Думаю, дослідження на цю тему

могло б викликати найбільший інтерес учасників конференції.

Одним із її гасел стала теза про те, що родина Раєвських — об’єднуючий фактор. Але кого, з ким і навколо чого вона об’єднує? Конкретної відповіді немає. Натомість, коли з погляду російської ідеології йдеться про будь-яке об’єднання, то на практиці це означає жорстке й однозначне підпорядкування Росії. Яскраве підтвердження — доля нинішньої Білорусі. А скільки було красивих слів про братство та єдність! А Митний союз — ще одне “шляхетне” об’єднання, де всі віжки й матеріальні ресурси у Росії!

Свого часу, сорок років тому, тодішня влада намагалася створити в Розумівці “туристичний рай”, змусивши місцеве господарство вкласти чималі кошти у розбудову музею родини Раєвських. Але з того нічого не вийшло. Останніми роками обласна влада виділяла кошти з бюджету на впорядкування склепу та території — близько чотирьох мільйонів гривень. Свого часу тут побував Віктор Черномирдін. Але, очевидно, в сусідній державі вирішили, що українці самі профінансують проект. Представник урядових кіл Російської Федерації Віктор Петраков, який узяв участь у конференції, заявив у інтерв’ю місцевому телеканалу, що Росія вкладає кошти тільки в ті об’єкти, земля під якими належить їй. А сьогодні виявилося, що проекти, які так гучно презентувала обласна влада, потребують із бюджету понад 30 мільйонів гривень!

Дуже сумнівно, що такі гроші знайдуться. Тим більше, зважаючи на нинішнє охолодження відносин із Росією. Адже раніше на заходи, пов’язані з родиною Раєвських, збиралися перші особи області, міста. Цього разу на Кіровоградщину не прибув (як очікувалось) посол РФ Михайло Зурабов, ніби й із об’єктивних причин, але не потрапили на урочистості й очільники області. І це підтверджує, що міф роду Раєвських носить не краєзнавче, українське, а суто російське ідеологічне навантаження.

...У липні виповнилося 160 років із дня народження Сергія Степняка-Кравчинського, народовольця, революціонера, публіциста, письменника, громадського діяча, ще одного літературного прототипа — легендарного Овода. У селі Новий Стародуб колись Херсонської губернії, нині Петрівського району Кіровоградської області, діяв його меморіальний музей. Доля цього чоловіка дуже цікава і суперечлива. Народився він у родині військового лікаря, тож із дитинства його життєва дорога була визначена, так само, як і культурна належність — син білоруса й української гідне майбутнє міг мати, тільки душею і тілом служачи Російській імперії.

Із ранньої юності хлопець учився в Орловській військовій гімназії, та незабаром пішов селами Тверської губернії, пояснюючи селянам усю скруту їхнього становища та те, що в поміщиків треба відібрати землю. Люди слухали з недовірою. А волосний старшина затримав народолюбця. Сергієві вдалося втекти, вперше тоді фактично перейшовши на нелегальне становище.

Статки дозволяли подорожувати Європою, знайомитися зі світовою соціалістичною думкою, зустрічається з російськими дисидентами, зокрема із земляком Сергієм Подолинським. Події 1875 року на Балканах застали його в Женеві. Палке серце народовольця веде його у лави повсталих слов’ян. Урешті він опиняється в Італії, де в провінції Бенневенто намагається сприяти анархістському повстанню. Саме в тамтешніх газетах уперше з’явився псевдонім Степняк. Тож наш земляк повертається до Петербурга вже помітною фігурою в народовольчому русі. Стає редактором газети “Земля і воля”. Та вже через кілька місяців після повернення здійснює вчинок, який у різні часи оцінювали по-різному, причому оцінки були діаметрально протилежні. Від героїзму до мерзенного злочину. Ідеться про зухвале вбивство шефа поліції Мезенцева. Кравчинського оголошують державним злочинцем, найнебезпечнішим керівником революціонерів. Однак Сергій Михайлович ще деякий час нелегально живе в Росії, і навіть пише брошуру “Смерть за смерть”, де пояснює мотиви свого вчинку.

Звісно, йому доводиться емігрувати. Жив у Швейцарії, в Італії, пізніше в Лондоні. Був знайомий і спілкувався з багатьма визначними людьми того часу: Ф. Енгельсом, Г. Плехановим, Б. Шоу, І. Франком. Вважається, що прототип легендарного Овода з однойменного твору Е. Войнич — Степняк-Кравчинський. Більше того, відомий факт, що саме в домі Кравчинських Етель Ліліан Буль познайомилася зі своїм чоловіком, польським революціонером Михайлом Войничем. Сергій Михайлович навчав письменницю української мови, і вона 1911 року переклала англійською шість поем Тараса Шевченка.

До речі, твори Шевченка Сергій Степняк-Кравчинський розповсюджував і через фонд вільної російської преси, який він заснував. Хоча для фонду основною була література революційного змісту, зокрема твори самого Степняка-Кравчинського — збірки нарисів “Підпільна Росія”, “Російські грозові хмари”, “Росія під владою царів”, художні твори — “Андрій Кожухов”, “Будиночок на Волзі”. Цих творів могло бути набагато більше, якби не трагічний випадок: переходячи залізничну колію в Лондоні, Сергій Степняк-Кравчинський потрапив під потяг.

Ініціювала відкриття музею Сергія Степняка-Кравчинського у його рідному селі Новий Стародуб відома громадська діячка з роду революціонерів Євгенія Олександрівна Таратута. Рід їхній походить із недалекого від Петрового степового містечка Новомиргород (імовірніше з його північної частини — Златополя). А ім’я родича Євгенії Олександрівни Віктора Таратути (кіровоградський краєзнавець Юрій Матівос з’ясував, що його справжнє ім’я — Арон Шмуль Рафулов) і досі носить Кіровоградський ремонтно-механічний завод.

Музей відкрили у липні 1976 року. Як пише лауреат Шевченківської премії Григорій Гусейнов у своїй книзі “Незаймані сніги”, на той час це була подія всеукраїнського масштабу, на яку до невеличкого степового села завітав і майбутній очільник письменників України Павло Загребельний. Музей розмістили у приміщенні, де раніше була військова контора, але будівля вирізнялася на тлі сільських хат чотирма білосніжними колонами. Євгенія Таратута надала музеєві чимало цікавих експонатів, адже вона свого часу спілкувалась із письменницею Войнич, яка в середині 50-х років минулого століття жила в США, збирала різноманітні видання книги “Овод”. Євгенія Олександрівна подарувала місцевій бібліотеці чимало унікальних книг.

Де вони зараз? Адже приміщення з колонами передали церкві, а експонати музею — місцевій школі, де їх майже ніхто не бачить. Ось таке сумне продовження яскравої, неординарної долі. Хоч би як ми оцінювали вчинки Сергія Кравчинського з позиції нинішнього дня, але світогляд і душа його формувались у наших степах, тож його присутність у духовному просторі українців має бути невипадкова і повнокровна, більше того, з його життєвих шляхів можна взяти багато повчального й корисного і для нинішнього часу.

Ці два приклади свідчать, що нинішня влада не має чіткої проукраїнської спрямованості у питаннях культури та духовності. А минуле треба шанувати, намагатися взяти з нього усе найцінніше для майбутнього, але дивитися на нього необхідно з української точки зору. Чомусь нинішня реальність не спонукає до цього...

ДОПОКИ ЩЕ Є В НАС ВІТЧИЗНА І ДНІПРО

(Іван Світличний без часових кордонів)

Тарас САЛИГА,
професор
м. Львів

Він і справді “покликаний бути”... Бути тоді, коли був... І бути тепер... Сьогодні — не без участі доморощених малоросів і розмаїтих політичних фарисеїв в одежі чужинецького патріотизму та при їхніх аморальних українофобських вчинках реанімується, оживає і зухвало надимає щоки неоімперський спрут проти нашого національного поступу, нашого державотворчого і духовного буття, а все це кличе Івана Світличного “бути”. Бути як протест, як опір сваволі рідним покручам і їхнім розмаїтим кремлівським репетиторам, бути як образ Людини з українською долею, що прожила подвижницьке, в мудрій і красивій поведінці світличниківського гарту і правдолюбства, життя.

Якщо б у нас справді “мудрість би була своя” і ми не цуралися того, чим інший народ пишається, то усе було б по-іншому. Візьмімо уроки шістдесятництва з такими унікальними й могутніми “житіями” у ньому, як “житія” Василя Стуса, В’ячеслава Чорновола, Івана Світличного та інших (живих шістдесятників не називаю). Воно ж, це шістдесятництво, зросло на чорноземі української національної ментальності, літератури, культури, історії, християнської моралі, на європейському і світовому досвіді духовного розвитку.

Історична роль та ідейно-світоглядна місія філософії шістдесятництва у найголовнішому своєму концепті й полягала у відродженні української кореневої самобутності та побудові незалежної держави. Слава Богові — незалежну державу оголошено двадцять літ тому, але засадничі ідеологеми шістдесятництва, їхні інтелект, творчий набуток, самоофірність зухвало ігноруємо. Не прислухаємося до шістдесятників нині сущих. Що з того, що Іван Дзюба жбурнув в обличчя “прокислими щами” Дмитрові Табачнику? Той, навіть не пообтиравшись, далі куховарить на посаді міністра, руйнуючи те, що вдалося створити його попередникові — Іванові Вакарчуку.

Якби наші “вожді й вожденята”, що впряглися в “ярмо солодке” державницького “перти плуга”, не переорювали на цьому шляху те, що слід плекати, леліяти, — ним засівати молоді душі, а не трутизною чужинецької пропаганди, то й Президент України 27 квітня 2010 р. в Страсбурзі не відважився б стати наперекір багатьом державам, що визнали голодомор в Україні як геноцид, — не смів би заперечувати його; добровільно не надів би у Харкові новітніх кайданів на руки Україні, рани на яких ще не загоїлися від попереднього рабства. Не з’явився б у Запоріжжі — славетній козацькій вольниці — пам’ятник Сталіну, а тій “голодній вовчиці” Катерині II, що “доконала” Україну — в Одесі. Не руйнував би Інститут національної пам’яті комуніст Валерій Солдатенко — фальсифікатор української історії табачниківського покрою. Навіть найзапекліший фоб українства не відважився б плюндрувати пам’ятник Лесі Українці, як це недавно було вчинено. Нікому у сні не явилося б ганьбити славетного Івана Мазепу, перейменовуючи вулицю, що носила його ім’я, бо по ній має пройти той, що по-фарисейськи Українську Православну Церкву Київського патріархату називає “розкольницькою” і “бунтує всіх і вся” (вислів екс-президента України Леоніда Кравчука), себто Владімір Гундяєв, нинішній Патріарх тієї церкви, що проклинає Мазепу, оголосивши йому анафему, проте храми й собори, які Мазепа збудував, завоювала.

Іван Світличний явився в епоху інакомислення. Власне, він прийшов, аби її творити. Незабаром її назвуть добою шістдесятників, трохи пізніше — добою зародження дисидентства. Інакомислення, щоправда, о цій порі ще не надто виходило за межі “ідеологічних координат” соцімперіальної системи та її тоталітарного режиму. Кремлівські політики, хоч і здирали золоті погони з Генералісимуса, все ж свого не губили: чим швидше падав Сталін, тим активніше розростався ленінізм як пророцтво новітнього Христа, за висловом Бориса Олійника, “Христа двадцять клятого століття”.

Сьогодні до імені Івана Світличного апелюємо як до історичної особистості, національно-духовного критерію, сподвижника українського ренесансу... Євген Сверстюк називає його руйначем “теорії соцреалізму і детонатором теорії партійної літератури”, Іван Дзюба — поетом “суворого обов’язку й честі до свого часу і своїх сучасників”, Іван Кошелівець — “поетом, запроектованим на велике”, Михайлина Коцюбинська — “найчільнішою організовуючою постаттю в культурному Ренесансі 60-х років”.

Світличний — це міцнющий корінець, що тягнеться, може, від Савур-могили. Надійний корінець. У загроженому світі шістдесятників та велика людська надійність була так само важливою, як загальнолюдські цінності… Я мав звичку називати Івана — “Світличник” — чоловік активний і рухливий, а водночас спокійний і твердий. У суспільстві Іван посідав таке місце, що наводило на думку про світильник — євангельський образ покликаного бути “світлом для світу…”

(Євген Сверстюк. На святі надій. Вибране. — К.: “Наша віра”, 1999. — С. 504.)

Найповнішим зібранням творів Івана Світличного, де опубліковано його поезії, переклади та літературно-критичні праці, є том “Серце для куль і для рим” (Київ, “Радянський письменник”, 1990, 580 с.). На Заході завдяки культурним діячам української діаспори вийшла його збірка “Ґратовані сонети” (1970), з передмовою славнозвісного Івана Кошелівця. 1978 року мюнхенський журнал “Сучасність” (ч. 10 (214)) опублікував цикл “Рильські октави” Івана Світличного, куди ввійшло вісімнадцять восьмивіршів, а “Сучасність” (ч. 7—8 (223)) 1979 року вмістила шістнадцятистрофний твір “Позаяк” (соцреалістичне наслідування Верлена) із поетового циклу “Варіації на виспівані теми” (форма катренів). Це так звані самвидавівські речі, що “мандрували по руках”, оскільки радянська цензура не дозволяла їх друкувати.

Пізнаючи політичний та естетичний феномен доби, середовище, в якому зрів талант Івана Світличного, і середовище, яке він формував, а надто пізнаючи творчість І. Світличного в контексті названих імен, слід враховувати й те, що в середині 60-х років в українському духовно-відроджувальнім русі, що лиш щойно починався, відбувається внутрішній розкол: частина шістдесятників, яка боялася покарань і воліла “неушкоджено” вижити, лицемірно примикала до партократичного офіціозу. Інша — полишала творчість і замикалась у собі, а ті, що не відступали від опозиційності до режиму, вибирали ГУЛАГи, допити, смерть. Нонконформізм і конформізм шістдесятників в умовах могутнього імперіального досвіду нищення людини, народу, нації ставав неминучим. Усе це присутнє у “зримій” та “незримій” субстанції літературознавчої, літературно-критичної та поетичної спадщини Івана Світличного.

Мало кому відомі його “Рильські октави”, в ідейно-тематичному сенсі “похідні” від поеми М. Рильського “Чумаки”, написаної класичною формою восьмивірша. І. Світличний, як і М. Рильський, розмірковує про мистецтво, а свої міркування присвячує Ігореві Калинцеві та Василеві Стусові. До речі, ще 1968 р. І. Світличний написав велику статтю “На калині клином світ зійшовся” про невеличку збірку віршів Ігоря Калинця “Відчинення вертепу”. Правда, стаття побачила світ аж 1990 р. у книзі “Серце для куль і для рим”.

Аналізуючи “Рильські октави”, Яр Славутич сказав, що Світличний “уміло

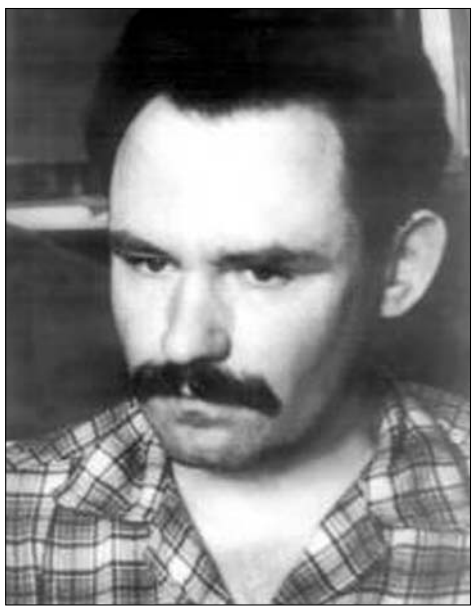

розправляється зі славним бардом неокласицизму, що змушений був піти на співпрацю з Москвою... Світличний ставить питання по-франківському: поет не сміє стояти осторонь від свого народу, а іти і боротися разом із ним. М. Рильський спершу ніби ховався в роздуми про мистецтво, тікав у минуле, у так звані вічні несучасні теми, але кінець-кінцем не встояв і здався...”

Чи так Максим Тадейович хотів,
Чи віщі музи те і так творили,
Як на Вкраїну знагла налетів
“З-за гір та з-за високих сизокрилий” —
І полилася тепла кров братів,
І рідну землю братні трупи вкрили.
Гай-гай! Не солов’їною була
Та вільна пісня в пазурах орла.

Дошкульна іронія, вбивча сатира, в’їдливий сарказм — дослідники творчості Світличного твердять — від природи його таланту, від його непересічного характеру. Очевидно, тому й перекладав твори француза П. Ж. Беранже, письменника і людини за творчим і психологічним “кодом” йому дуже близької. Іван Дзюба дав таку оцінку цим перекладам: “Його досконалі переклади з Беранже засвідчили неабиякий перекладацький хист. В українській інтерпретації Івана Світличного Беранже зазвучав так природньо, немовби видатний сатирик ото й писав по-українському. З однаковою вправністю — можна сказати більше: натхненністю! — відтворив він усі стильові рівні та потоки поезії Беранже: і її “вулично”-народний гумор, що часом переходить у глумливість, і добірний інтелектуальний сарказм, і політичну патетику, і громадянську розважливість, і “виходи” на м’яку довірливу лірику”.

П. Ж. Беранже багато “підказував”, завдяки чому І. Світличний поглиблював гумористично-сатиричні засади художнього мислення, що були вкрай потрібні його епосі. Варіації на теми француза в поетовій інтерпретації майже адекватні моально-етичним та ідеологічним догмам українських 60—70-х років, в які розгорнулась шалена кампанія хрущовських сателітів проти націоналізму. Це одна напрямна художніх інвективно-сатиричних потреб, а друга — “поцінувати” наших рідних манкуртів, які лізли із себе, щоб тим імперським сателітам і самій імперії прислужувати: *“У епоху Реставрації // Набурмосені бурбони — // Розум, честь і слава нації — // Розсідаються на трони. // А кругом — ілюмінації, // Феєрверки та овації, // Сурми, юрми, сальви дзвони. // У епоху Реставрації // Строгі й праведні закони. // Декадентський дух негації // Крутять в гудз — аж кров холоне // Шмони, чистки, пертурбації... // Мають силу, отже, й рацію. // Щит і меч і слуг закону”.*

Октавам І. Світличного властиві не тільки художні підтексти, чи “езопівські здогади”, а відкритий, мабуть, найвищої міри сарказм: *“Про що співав він, бард? Про мед і гречку. // Траплялося, Венерам лаври плів. // Але частіше, ставши в позу гречну // І щиру, не жалів речистих слів // (“Самої правди син” і правди речник!) // Для слави круків... вибачте, орлів. // І мав за гімни, тиміями й оди // І мед, і гречку, й слави, й нагороди”.* Чи аж так “провинився” Максим Рильський, який “неложними устами мовчав про тих, кого в Сибір, на Колиму, як в прірву гнали...”, чи його “зламали”, чи він “зламався”, чи ще якісь причини вплинули на творчу поведінку поета?

Мені імпонують оцінки Євгена Маланюка, який часто звертався до творчості Рильського: від статті “Дарунок Києва” (1923), написаної в Каліші (Польща) і надрукованої в альманасі “Веселка”, до статті “М. Рильський в п’ятдесятиліття” (1951) та доповіді “М. Рильський в перспективі доби” (1964), написаних в Америці. Знаємо його присвяту поетові “Ще молимось, далекий брате” (1923) із диптиха “Сучасникам”, а також велике “Посланіє”, що з’явилось у грудневому числі львівського “Літературно-наукового вісника” (1926), де Маланюк судить поета за його громадянську пасивність і його позицію, що була виражена словами “А я б хотів у тиші над вудками своє життя непроданим донести”, він також дорікав українській нації за її синів, які більше цінують “спокій, ніж борню за державність”. Але цей критичний суд відбувається дуже толерантно і за життя поета, коли Рильський міг відреагувати. Та він цього не робив, хоч ідеологи від літератури не тільки провокували поета на відповідь, а й буквально змушували це зробити. Замість нього Маланюкові відповіли інші — В. Сосюра та Я. Савченко. М. Рильський у душі відчував рацію за Є. Маланюком.

Євген Маланюк, не дорікаючи, констатує, що Тичина і Рильський займають те формально високе становище, на яке їх винесла революція і визвольна боротьба. При цьому він їхній ровесник і на відміну від них пройшов усіма фронтами разом із Петлюрою, але це не перевага його, а вибір, доля. Він проти волі став емігрантом. Інші мали долі не солодші. І в Рильського теж не солодкою була. Тому Маланюк не карає, а роздумує: “Скільки імен і постатей поглинула чорна прірва російського мовчання! Соловки і Бєломорканал, Колима, Воркута, неосяжна тундра, несходимий Сибір і позаполярні фабрики смерти”.

Аналізуючи твори Максима Рильського, Маланюк переконує: “Рильський ніколи не спадає із свого культурно-літературного рівня, ніколи не губить свідомості майстра і його літературно-мистецький смак не паралізується. Найближчий і навіть, може, найхарактеристичніший приклад — славновідома в СРСР “Пісня про Сталіна”, якої “технічно”-мистецькі вартості є безсумнівні навіть для найупередженішого літературознавця. Навіть такі “перлини”, як “Боротьба за цукровий буряк Варта більш, ніж борня з вітряками” — все ж технічно!”

Далі буде.

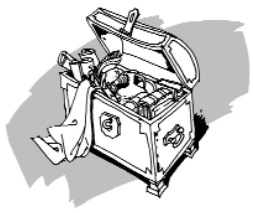

“Я висловив свою громадянську позицію, тобто вишивка стала засобом сказати щось інше”.

ЮРІЙ САВКА: «ДУЖЕ ВАЖЛИВО, ЯК ВИШИВАТИ, АЛЕ НАБАГАТО ВАЖЛИВІШЕ — ЩО І ДЛЯ ЧОГО»

2011 рік, що видався щедрим на пам’ятні події, Юрієві САВЦІ подарував 49-ту персональну виставку, лишивши до ювілейної один крок. Вишивальник із Волині, щирий у розмові й у своїх творіннях, приурочив до Дня Незалежності виставку серії “Штрихи історії України у вишиваному портреті”, яка експонувалася у бібліотеці імені Олени Пчілки. Член волинської ради “Просвіти” знаходить час і на вишивання, яке, за його словами, теж допомагає виявити громадянську позицію.

— Юрію Емануїловичу, з чого почалося Ваше захоплення вишивкою?

— Якось я лежав у лікарні й не мав чим зайнятися. І побачив, як вишиває один хлопчина, підійшов до нього. Він дав мені перший урок: візьми полотно в руки, не верти його, а верти голкою і старайся, щоб позаду менше переходів було. Як економіст, я зразу подумав, що то за технологія, як той хрестик вираховується, зробив серветочку, захопило. А вийшов на пенсію — зустрівся із доктором Блажейовським. Коли побачив його вишивані ікони, не повірив, що можна ниткою такі речі робити. А потім зрозумів: те, що ти хочеш сказати, можна казати просто. Використовуючи символи, треба не тільки самому їх розуміти, а й щоб той, хто дивиться, мав певний інтелектуальний рівень, адже пересічний глядач що бачить, те й відчуває. Я зробив кілька ікон за його ескізами, перша — Юрій Змієборець. Дуже переживав, щоб хрестик раптом не поставити інакше, як у нього. А потім зрозумів, що то навіть важливо — дещо підкоригувати. Іноді колір трошки не такий буває: на те повинна бути гармонія композиційна, кольори не різкі й не мляві. Потому вишив ще кілька ікон, а далі відчув потребу у спілкуванні, у зустрічах із такими, як я. Це вдавалося через Управління культури, Центр народної творчості.

— Ви були знайомі з видатною вишивальницею Ніною Роїк, а на виставці представлена фотокопія її портрета, яку Ви створили. Який її вплив на Вашу творчість?

— У Феодосії в рамках Фестивалю української книги я мав персональну виставку. Герой України, знаменита вишивальниця, легенда Криму, вона у 99 років приїхала на неї. Для мене то надзвичайно важлива зустріч, оскільки ця людина мала й має (навіть після своєї смерті) колосальний вплив на мій світогляд, на моє бачення української культури і вишивки.

— У Феодосії також презентували “Штрихи історії України у вишиваному портреті”? Яка історія циклу?

— Назва виникла на початку 2007 року. Виставка ж дебютувала у бібліотеці Волинського університету. Це була і презентація, й апробація, бо я висловив свою громадянську позицію перед студентами, викладачами, тобто вишивка стала засобом сказати щось інше. І я побачив, що мене зрозуміли. Після того я поїхав у турне. Почалося воно з Чернівців. Далі були Ужгород, Львів, Івано-Франківськ, Канів, Лубни, Миргород. 2008 року я захворів. Тоді пройшло всього дві виставки. 2009 року виставка у Луцьку, у краєзнавчому музеї. Пізніше у Дубні, далі у Сарнах, потім Березно, у Феодосії. Після Феодосії я зупинився у Києві. Серед усіх місць, де я побував із виставкою, особливо приємно було в бібліотеці Сухомлинського. Там звернули увагу на виховний момент моїх робіт.

— Оглядаючи виставку, я помітила, що Вам подобається експериментувати не лише з образами, а й із технікою. Маю на увазі хрестик, яким вишито тло багатьох картин, наприклад, портрет Бандери. Це Ваше новаторство чи відома вже техніка?

— Це моя ідея. Я дуже довго думав, як передати фактуру людського костюма. І вибрав так званий поздовжній хрестик, тобто хрестик, який іде по вертикалі на 4, 5 або 6, а по горизонталі — на 1 (у мене метод не вправо чи вліво, а вверх—вниз). Потім, як прикладеш одне до одного, оте місце, де перехід починається, дає свою лінію, таку собі фактуру.

Я теоретично не вивчав цього, бо технік дуже багато, близько 200. Віра Роїк всі опанувала. А я думаю собі, як краще нитка ляже, навіть не знаю, як називається кожна техніка. Ось на портреті Шевченка я називаю шов, вибачте на слові, “чортзнащо”. Там лінії не прямі, а йдуть овально. Ідею дуже довго виношую, добираю відповідний матеріал, образ, а потім переношу його на міліметровий папір. Переношу вручну, бо комп’ютерна техніка фактично фотографує, а треба ж щось підправити.

У своїх роботах я намагаюся бути лаконічним, переважно тяжію до графічного стилю. Він дає виразність, відкидаються деталі, які відволікають. Намагаюся менше кольорів використовувати. А ось коли візьмеш на комп’ютері фотографію, то одна деталь 10—12 кольорів вимагає від тебе, а це не діло.

— Ідея відродити давні волинські техніки у Вас не виникала?

— Тут я не можу не згадати прекрасну людину, покійного вже Володимира Винничука. Спочатку він не приймав моїх робіт. Казав: ти гарний спеціаліст, візьмися за щось серйозніше, відроди, наприклад, волинський метод вишивання занизуванням. А я вважаю, що занизування — то більше робота для терплячих, то жіноча робота, а в мене душа розхристана. Спочатку ми з ним сперечалися, але я його таки переконав, що важливе не тільки строге слідування традиціям, а й те позитивне нове, яке з’явилося. Вважаю, традиції не сталі. Тож узявся за портрет. Спочатку Шевченка за чужими зразками, згодом вишив Лесю Українку, а потім подумав: а чого я буду за чужими зразками? І почав творити щось своє. Юрченко, Михайльська, Богун — на виставці сорок робіт, але конкретних особистостей трохи менше, бо там є і повтори. Шевченка декілька, Лесі Українки декілька, Чорновола у мене два портрети, Віри Роїк два, правда, на цій виставці тільки одна фотокопія.

— Сьогодні охочий вишивати може знайти все необхідне — аж до спеціальних наборів, де все уже дібрано, — дуже легко. На Вашу думку, наскільки це позитивна тенденція?

— Тут є і дуже позитивні речі, бо масово почали займатися вишивкою, але є і небезпека щодо широкого продажу масових розробок. На початку минулого століття французький король Брокар послав своїх емісарів в Україну, аби шукали, чим зацікавити, щоб відкрити там торгівлю. Емісари вернулися і розповіли про українську вишивку. Так узяли тільки бренд і почали пропагувати “мило”. Ото є тепер явище необрокарщини. Схемки розробляють у Німеччині, Петербурзі, Китаї із однією метою — пропаганда ниток. Вони дадуть схему, напишуть, скільки метрів нитки потрібно, який номер. А ти бери, дурню, купуй і вишивай. Це небезпечно з позицій народного мистецтва. Але люди починають розуміти, що дуже важливо, як вишивати, але набагато важливіше — що і для чого.

Я щасливий, що знайшов себе у вишивці, маю справу до душі. До того ж працюю в “Просвіті”, член її ради, тісні контакти у мене з ветеранською організацією, з Товариством охорони пам’яток. Там є Галина Степанівна Марчук — мій ідейний керівник. Коли В. Винничук технологічно налаштовував, то вона ідеологічно, підказувала образи, ідеї, за що їй вдячний.

Спілкувалася
Юлія ЗАКУТНЯ

Уляна ВОЛІКОВСЬКА
Фото **Олеся ДМИТРЕНКА**

У ГЛИБИНАХ КОЛЬОРІВ — ГРА НАПІВТОНІВ

У будинку Центру української культури та мистецтва триває цікава виставка робіт заслужених майстринь народної творчості України Лариси Шустерман та її учениці Вікторії Підшивалової.

Їхні роботи виконані у техніці художня гладь. Причому не відразу можна помітити, що це вишивка. Складається враження, що бачиш живопис. Переважно це вишиті картини пейзажів з елементами розпису — “На лузі”, “Польові квіти”, “Хата”, “Колос”, “Квіти України”. Завдяки цій техніці кількома штрихами-напівтонами вдається передати глибину кольорів і відтінків.

В експозиції “Українська піч” представлено картини молодої майстрині Вікторії Підшивалової. Цими роботами дівчина показує історію нашої країни у вигляді невід’ємної частини інтер’єру в повсякденному житті українців — української печі. Вона віддавна була символом материнського першопочатку, цілісності родини, неперервності життя, рідної хати. І в кожному регіоні розписувалася по-різному.

Цікаві роботи Людмили Андрєєвої. Вони виконані за допомогою декоративного стьобання — японської техніки “сашико”. Майстриня намагалася передати візерунки Софії Київської та частково відобразити особливості скіфських орнаментів. Стародавні орнаменти передано у сучасному сприйнятті. Як варіант інтер’єру — просто чудово!

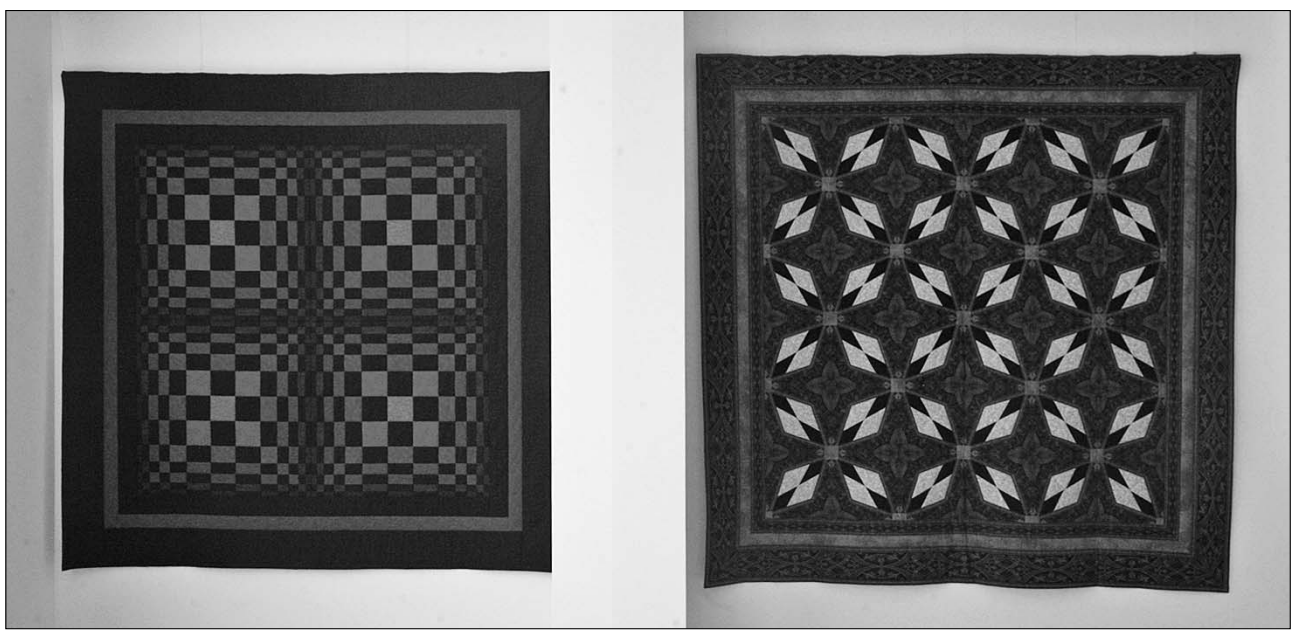

Людмила ДЕХТЯРЬОВА
Автор портрета **Анна ДОБРОВА**

ПОРТРЕТ ІЗ ПРИСМАКОМ ЧАЮ

Листопад 1946 року, погода похмура й холодна, туман. Я прибігла зі школи, підкинула брикетів у грубу й зазирнула до кімнати. На дивані дрімає мама з хустиною на плечах, мабуть, дорогою змерзла, ще й натомилася.

Раптом із груби повалив дим, і я відчинила двері на веранду. Серед сірого смогу вирізнилася чоловіча постать у довгій шинелі з поголеною головою. Біля ніг — торба з лямками. Чекаю, що проситиме їсти, адже має відповідний вигляд. Озирнулася на маму, а вона за мною стоїть, мов скам’яніла, лише сльози течуть по обличчю. Він стрімко схопив нас в обійми. Відразу відпустив, бо важко закашлявся. Такий нестерпний кашель уже знала, бо сама перехворіла на туберкульоз.

Коли потім розповідала приятелькам про появу батька, то переконувала, що він матеріалізувався зі смогу й туману. Перемістився у просторі, як буває в книжках. Не казати ж про торбу з лямками...

Ми сіли на диван. Він заговорив швидко, наче хтось може з’явитись і перешкодити. Вочевидь, почав із наболілого.

— Уявляєте, півтора роки тримали у таборі для переміщенців. Навіть не дозволяли відіслати листа додому. Казали, родині буде ще гірше. Потім отримав дозвіл, але не приходили відповіді. Чому — лише сьогодні зрозумів.

Розповідав, як йому пропонували їхати до Штатів, де бракувало досвідчених будівельників. Бо вдома хтось скаже, що свідомо працював на німців, — схоплять.

Мені одразу закортіло застерегти тата, що “хтось”, кого ми з мамою добре знаємо, вже наклепав. Та мама смикнула за косу, щоб помовчала.

— Але на вокзалі не схопили. Поки вас розшукував — теж. Може, встигнемо разом пообідати?

За обідом розповів про “сюрприз”, якого не чекав у власній домівці, куди одразу поїхав з вокзалу. Будинок, власноруч проектований, — стоїть. Наша квартира зі знайомою табличкою на дверях існує. Але замість мами чи мене двері відчинив старший син двірника в офіцерському френчі. Тато, украй здивований, питає про дружину.

— І що ви думаєте? На мій голос миттєво з’являється двірник і цідить крізь зуби, що я не маю права тут стояти. Моє місце — десь у Сибіру. І двері зачинив на кілька засувів. Навіть чимось підперли удвох. Спасибі, сусідка дала нову адресу.

Після обіду мама мене послала по бабусю, татову матір. Дорогою ще мала забігти на пошту, відіслати телеграму його сестрі Тетяні. Евакуація скінчилась, але вона з моїм двоюрідним братиком не поспішали повертатись із Середньої Азії. З харчами та житлом там було трохи краще.

Справді, більшість киян продовжували голодувати, майже як в окупації. Через житло виникали жахливі бійки. Хтось, повертаючись з евакуації додому, знаходив там нового “повноправного” власника. Нас із мамою викинули, мов цуциків, — виживайте як завгодно. За правилом, що “війна все спише”. Там, куди мама ходила шукати справедливість, починали із запитання: “Де зараз ваш чоловік?”

Але пощастило з харчами. Після того як розпродали останні пристойні речі й меблі, знайшли житло на Подолі. Це була приватна хата. Господиня мала чималий город на Куренівці. Мамині сережки (останній татів подарунок) їй дуже сподобалися. Запропонувала за них клапоть родючої землі. Відтоді в нас були власні овочі. Щоб зимою їх зберігати, викопали льох у сараї. Його одразу показала батькові, бо дуже цим пишалася. Він сказав, що йому залишається лише трохи вдосконалити таку неймовірну споруду.

31 грудня повернулася тітонька Тетяна з Вадюнею. Ми винесли з вагона купу пакунків: трохи рису та кунжуту, борошно, сухофрукти, дві дині. Тато знайшов водія з полуторкою, і бабуся звеліла їхати відразу до неї у “вороняче кубло” на вулиці Леніна.

Це екстравагантне прізвисько отримали надбудови на респектабельних, ще дореволюційних будинках. Щось на кшталт гуртожитків із маленькими кімнатами й одним туалетом і кухнею на весь поверх. Споруджували у роки перших п’ятирічок. 1941-го туди переселяли погорільців, чиї будинки на Хрещатику та прилеглих вулицях було зруйновано.

Отже, привітались із Новим роком у бабусиному “кублі”. А через тиждень, якраз на мій день народження, у нас на Подолі святкували возз’єднання сім’ї — наш особистий День Перемоги. Уперше від початку війни зібралися разом. До того сім’я шість років була розпорошена по фронтах, таборах, окупаціях, евакуаціях.

Після урочистого обіду батько, як колись, підготував штатив із фотокамерою. Посадив усіх перед нею і попередив, що планує великий фотопортрет. Традиційно нагадав: “Висловіть камері ваші почуття”.

Після цього звів автозапуск і зайняв своє місце. У 12 років почуттів вистачає, і я намагалася висловити найголовніше. Але, надрукувавши маленьку пробну світлину, тато мене не зрозумів.

— Подивися, що ти наробила. Надулася, мов імператриця. Виштовхнула Вадюню, а він же молодший. Усі дорослі усміхнені, тільки ви удвох не вписались. Перезніматимемо на Тетянин день.

Перезнімайте, будь ласка. А я не надута, а горда, бо тато до нас повернувся. Плітки про нього припиняться. Вадюню не штовхала, він сам наперед виштовхнувся. Не подобається вам світлина — буде мені у власність. Хіба погано бути схожою на імператрицю?

2008 рік, грудень. Промайнули шість десятиліть. Моя улюблена “власність” почала тьмяніти. Хочу зробити повноцінну живописну копію. Домовитись би з Сергієм. Знайомі з дитинства, моїх батьків добре пам’ятає, тому розуміє, яким має бути портрет.

Домовилися, що подивиться на світлину найближчим часом. Через кілька годин зателефонувала його дружина Ірен, теж моя давня приятелька. Терміново їдуть владнати якісь справи. Повернуться, одразу зустрінемось.

Поки вони щось там улагоджували, захотілось відновити колишнє спілкування зі світлиною. Раніше вона підтримувала, коли все складалось дуже погано. Вдивляюсь у зображення і відчуваю, що мама й тато поруч, співчувають. Впевнені, що впораюся. Все інше — другорядне.

2010 рік, кінець грудня. Сергій з Ірен наче розтанули. Та ще й я поклала світлину в якусь книжку. І раптом знаходжу в записничку з давніми телефонними номерами. Через дві години телефонує Сергій. Справді якась містика.

— Ну, як ти там? Я запрошую на завтра, щоб давній борг повернути. Уявляєш, які відсотки за п’ятдесят років набігли?

Боргів за ним не знаю. Про мою справу не згадав. Мабуть, упевнений, що без нього обійшлося. Не сподівайся, приятелю. Як зайшла, відразу ж — світлину на стіл. Ірен підсіла, розглядає. Він дивиться якось зверхньо. Навіть рук із кишень не виймає.

— Щось не пам’ятаю такої. Ірен, начепи мені окуляри. Чудова композиція, руку твого батька відчуваю. Його фото я брав за зразок власного живопису. Знав би раніше, поцупив. Мали б зараз дві пристойні копії. Одна мені, щоб виставляти на День Перемоги. Друга тобі, аби нащадки милувалися пихатим личком прабабки.

Сергія, як увійде в роль, не зупинити, але я спромоглась запитати:

— Отже, ти берешся зробити зараз?

— Зачекай. Спершу послухай про мою метаморфозу.

— Сергію, кажи прямо, — у тебе нема зараз для мене часу.

— Час є, але нема інструментів.

Витяг з кишені руки, поклав на стіл долоні, і я побачила найгірші наслідки артриту. А які ж красиві, гнучкі, мов лози, були його пальці!

— Вибач, Сергію. Може, зроблю щось комп’ютерне.

— Ти набирай номер, я диктуватиму. Спитай Анну Доброву і скажи, що від мене. Вона молоденька, але працює так, як нам із тобою потрібно. Про гонорар сам із нею вирішу.

Щоб не засмучувати приятеля, домовилась із загадковою Анною про зустріч.

Потім посиділи на кухні. Наостанок дає мені спаковану річ. Без сумніву, картина.

— А це борг. Копія світлини, яку все-таки поцупив. Фантастично виразна сцена. Ти надута, бо я взяв з-під ялинки твій подарунок. А схожа на янголятко Ірен зазирає, що там у мене. Найкраще дитяче фото, яке твій батько встиг зробити перед війною. На жаль, світлина загубилася.

— Ні, навіть дивитись не буду, щоб не спокуситись. Світлину забрала б, а картину не візьму. Підтримуй своє реноме, ти унікальний дитячий живописець. Усі художники запевняють, що діти — найсвятіше. Але мало хто з ними працює.

2011 рік, січень, мій день народження. Завтра зустрічатимусь з Анною. Двері відчинила юна дівчина, мабуть, ще вчиться. Напевно там, де Сергій викладає. Я сіла у м’яке безкрайнє крісло, яких терпіти не можу. Світлину вона взяла, як дещо стороннє. Принаймні жодних емоцій на обличчі. І говорить майже Сергієвими словами, наче іспит складає.

— Цікаве фото, хоч маленьке для шістьох персонажів. Але проглядається основа для непоганого портрета. По-перше, вдала композиція і загальна невимушеність. По-друге, підтекст. Інтрига — що саме викликало радісні усмішки? Це навіть стороннього глядача приваблює, ну... як у Рембрандта чи Леонардо да Вінчі.

Ми що, Мону Лізу робимо? Люба дитино, це не “персонажі”, а рідні один одному люди. Шість років прожили у страху за життя один одного. Щасливі, що всі живі й знову разом. Можна перенести таку “інтригу” на полотно? Мабуть, у запалі вже вголос розмовляю, бо вона відповіла.

— Гадаю, що можна. Ви ж мені допомагатимете? — каже, ніби я заздалегідь дала згоду.

Моя допомога — погоджуватися з нею. З форматом полотна, з лаконічним стилем чорно-білого фото. Погодилася, що писатиме олією у відтінках сепії. Палітра мала бути теплою, м’якою, і в інтер’єр нормально впишеться. Почали з’являтись обличчя на полотні. Зрідка зіставляли їх із оригіналом.

— Як бачите, заготовку вже маємо. Нехай відстоїться. Ви не проти випити чаю і розповісти про свою родину? Щоб я могла далі працювати.

Чаю, звичайно. Інакше клубок у горлі не проковтнути. Сама винна, нічого суттєвого не розповіла. Треба негайно вилучити з альбомів найцікавіші світлини й додати до своїх спогадів. Портретист, не забувайте, психолог.

Наступного робочого тижня чаювали щовечора. З’ясувалося, що Анна вже не студентка, працює зі студентами на кафедрі малюнка та живопису. З Сергієм познайомилася, коли відвідав її першу персональну виставку, де експонувала переважно портретні роботи.

Про Другу світову війну чимало знає від бабусі, в дитинстві якої були і блокадний Ленінград, і життя в прийомній родині в Сибіру. Хист до живопису Анна успадкувала від неї. Про Вітчизняну війну намагається почути з перших вуст, а не з Інтернету. Не зовсім зрозуміла, коли я сказала, що мій батько тричі опинявся у таборах для полонених. Пояснила, що запам’ятала.

* * *

Наші з Анною чайні посиденьки скінчилися. Сказала, що вже знає, з чим працюватиме. Я їй для натхнення тимчасово залишила дорогоцінні світлини. Спокою не мала — боялася за кінцевий результат. Щоб відволіктися, почала викладати на папір розпорошені спогади. Три тижні минуло — і вона телефонує. Потрібний уже багет. Кажу, що дібрала зі світлого дуба. Сказала, щоб я негайно несла, впевнитися, чи пасує.

Заходжу до кімнати, де ми чаювали. Переді мною — живі очі моєї родини. Не втрималася на ногах, сіла в “нелюбе” крісло.

— У мене новий чай, дуже приємний і з відтінком сепії, — в її голосі цілковите задоволення від мого шоку.

Мовчки п’ємо чай кольору сепії. Поглядаю на схвальні усмішки персонажів портрета, відчуваю, що вони поруч зі мною. Щоранку вітатимусь із ними, адже портрет висітиме навпроти мого ліжка.

“Долучайтеся до розмови, якою бути газеті 2012 року”.

ПЕРЕДПЛАТА—2012

Закінчення. Початок на стор. 1

побачили світ у 2010—2011 роках на шпальтах нашого тижневика, увійшли до книжки “Куди вас несе, брати наші?!” і є справжнім прикладом того, яку роль відіграє слово в боротьбі за право називатися українцями, любити свій народ і свою Вітчизну.

Істинні просвітяни і прихильники нашої газети пам’ятають її девіз: “Без мови немає нації!” Саме так називається збірник, в основі якого наші публікації — не інформаційні “одноденки”, а глибокі аналітичні розвідки академіка АН ВШ України Ніни Вірченко “Документи про заборону української мови (XVII—XX ст.), кандидата філологічних наук Ірини Фаріон, письменниці Катерини Мотрич, автора мовних бестселерів професора Івана Ющука, доктора юридичних наук, професора, Надзвичайного і Повноважного Посла України Володимира Василенка. Збірник не лише вводить читача в мовну ситуацію в Україні, а й переконує його в несхибності поетичної формули Панька Куліша: *“Отечество собі ґрунтуймо в ріднім слові: // воно, воно одно від пагуби втече, // піддержить націю на предківській основі... // Хитатимуть її політики вотще // Переживе воно дурні вбивання мови // народам і вікам всю правду прореч е”*.

Четверту книжку “Бібліотеки “Слова Просвіти” склали публікації 2005—2011 рр. на пошану творчості Ліни Костенко. “Вона як хліб” — так сказала письменниця про рідну мову і так говоримо ми про Ліну Костенко, її громадянський і творчий чин. Мовосвіт поета, “гаряче” прочитання поетичних книжок і роману “Записки українського самашедшого”, репортажі з літературних презентацій і конференцій, що передають пряму мову Л. В. Костенко, широке цитування її творів дають змогу читачам бути учасниками діалогу “Митець і час”, який опосередковано ведеться на сторінках нашого Всеукраїнського культурологічного тижневика.

Увінчавши логотип “Слова Просвіти” портретом Тараса Григоровича Шевченка, колектив редакції взяв на себе відповідальне творче й моральне зобов’язання: докладати у вінок Кобзаревий вартісні дослідницькі публікації про життя і творчість Генія українського народу, відкривати невідомі сторінки світового прочитання Т. Г. Шевченка. Наша “Шевченкіана” (рубрика, що дала назву книжці) торкається різних аспектів цієї невичерпної теми у світлі 150-річчя перепоховання Кобзаря, недалекого 200-річчя з дня його народження.

Статті цього об’ємного збірника авторства С. Гальченка, І. Ліхового, Р. Танани, П. Мовчана, Л. Пирога, Л. Іваннікової, А. Риженка та ін. цікаві й несуть неоціненну інформацію всім небайдужим до цієї вічної теми.

Ось такі подарунки підготували ми нашим вірним передплатникам. Як головний редактор тижневика і керівник проекту “Бібліотека “Слова Просвіти”, я вірю, що лави наших читачів розширяться і ми будемо разом із просвітянами, членами ВУТ “Просвіта” імені Т. Шевченка, а також з тими людьми, яким небайдужі українське слово, українська справа, сьогоднішній день і майбутнє України.

Наш передплатний індекс — 30617 залишається незмінним, як і віра в те, що Ви, дорогі читачі, станете нашими пропагандистами й агітаторами: заохочуйте до кола наших читачів Ваших друзів, сусідів, знайомих, даруйте передплату рідним школам і улюбленим учителям, місцевим і шкільним бібліотекам. Повірте, нам є чим здивувати Вас, — у нас цікаві й фахові автори з усієї України. Від самого початку ми заявляли про те, що “Слово Просвіти” — газета діалогів, полілогів, і кожен читач — активний співтворець її змісту. Долучайтеся до розмови, якою бути газеті 2012 року, а ми ще неодноразово повернемося до цієї надважливої теми.

Будьмо разом!

Любов ГОЛОТА

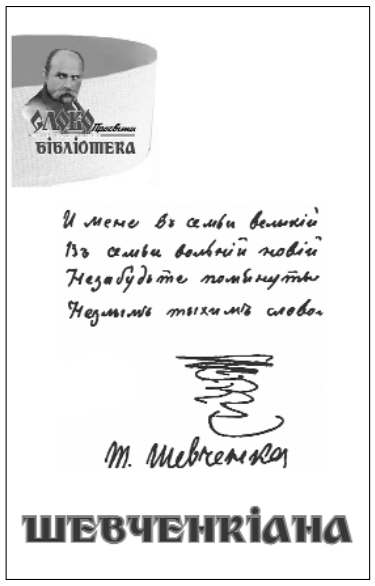

СЛОВО Просвіти

ТИЖНЕВИК ВСЕУКРАЇНСЬКОГО ТОВАРИСТВА «ПРОСВІТА» імені ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

АНОНС

ПЕРЕДПЛАТА—2012

Вартість передплати (з доставкою і поштовими витратами):

Поштовий індекс — 30617, сторінка 68 в “Каталозі”

на 1 місяць	9 грн 37 коп.	на півроку	53 грн 37 коп.
на 3 місяці	27 грн 51 коп.	на рік	105 грн 54 коп.

Ви — зі “Словом Просвіти”, бо це — Ваша газета!

Засновник: Всеукраїнське товариство “Просвіта” імені Тараса Шевченка
Реєстраційне свідоцтво КВ № 4066 від 02.03.2000 р.

Шеф-редактор **Павло МОВЧАН**

Головний редактор **Любов ГОЛОТА**

Редколегія
Любов ГОЛОТА (голова), Ярема ГОЯН, Павло МОВЧАН, Олександр ПОНОМАРІВ, Іван ЮЩУК

Заступники головного редактора
Петро АНТОНЕНКО 279-49-47,
Євген БУКЕТ 279-39-55

Заступник головного редактора з виробничих питань
Наталія СКРИННИК 278-01-30 (тел/факс)

Відповідальний секретар **Ірина ШЕВЧУК**

Відділ просвітянської роботи **Надія КИР’ЯН**

Відділ культури **Микола ЦИМБАЛЮК** 279-49-47

Відділ літератури **Марія КУЧЕРЕНКО** 270-55-57

Відділ коректури **Тетяна ЩЕРБАК, Ірина СТЕЛЬМАХ** 278-63-69

Комп’ютерна верстка **Ірина ШЕВЧУК, Олег БЕССЬКИЙ** 278-63-69

Кореспонденти **Наталія АНТОНЮК, Уляна ВОЛІКОВСЬКА**

Черговий редактор **Микола ЦИМБАЛЮК**

Бухгалтерія 279-41-46

Адреса редакції: **вул. Хрещатик, 10-Б, м. Київ, 01001**
E-mail: slovo_prosvity@ukr.net
http://slovoprosvity.org
http://prosvitanews.org.ua

Видрукувано з готових фотоформ на комбінаті “Преса України” у середу. Зам. № 3301240 Наклад у жовтні — 18 400

Листування з читачами — тільки на сторінках газети.

Відповідальність за достовірність інформації несуть автори. Редакція залишає за собою право редагування та скорочення текстів. Редакція не завжди поділяє погляди своїх авторів. При використанні наших публікацій посилання на “Слово Просвіти” обов’язкове.

Індекс газети **“Слово Просвіти” — 30617**

11040
4 820095 780016